

İklim Değişikliği Bağlamında Devletlerin İnsan Hakları Yükümlülükleri

BM İnsan Hakları Sözleşme Organları Tarafından Hazırlanan Rehber İlkeler

2022 Versiyonu

İnsan Hakları Sözleşme Organları (İHSO), uluslararası insan hakları sözleşmeleri tarafından kurulan ve Taraf Devletlerin bu sözleşmeleri uygulamasını izlemekle görevli olan uzman organlardır. İHSO'lar, Taraf Devletlerin seçtiği bağımsız insan hakları uzmanlarından oluşur. Uzmanlar üç temel faaliyete sahiptir: Devletlerin ilgili insan hakları sözleşmesini uygulayışını incelemek (Devlet inceleme süreci); sözleşmenin yorumlanmasına ilişkin Devletlere rehberlik eden açıklamalar ya da Genel Yorumlar ile ilgili ayrıntılı bilgi vermek; ve Bireysel Başvurular (Taraf bir Devletin sözleşmeyi ihlal ettiğine dair şikayetler) hakkında karar almak ve bu kararları yayınlamak.

İklim Değişikliği Bağlamında Devletlerin İnsan Hakları Yükümlülükleri: BM İnsan Hakları Sözleşme Organları Tarafından Hazırlanan Rehber İlkeler adlı bu belge, bir önceki raporu temel alarak, İHSO'ların iklim değişikliği ile ilgili 2020 ve 2021 yıllarında yaptığı çalışmalar hakkında analiz ve bilgi sunmaktadır. Analizimiz, görevleri iklim değişikliği ile doğrudan ilgili olan yedi İHSO'nun çalışmalarını değerlendirmektedir.

(Tablo 1'de İHSO'ların ve iklim değişikliği konusu ile en çok ilgili olan bazı hakların ve ilkelerin listesi yer almaktadır).

2020 ve 2021 yıllarına damgasını vuran KOVİD-19 pandemisi, sözleşme organları dâhil Birleşmiş Milletler (BM) insan hakları mekanizmalarını büyük ölçüde etkiledi. Pandeminin üç ana etkisi oldu:

1. Fiziksel toplantılardan sanal ortama geçilmesi, yüz yüze yapılan fiziksel toplantılara ağırlık veren İHSO'ların çalışmalarını ciddi şekilde etkiledi. 2020'de mümkün olmayan fiziksel toplantılar 2021'de kısmen tekrar düzenlenmeye başladı. Bu koşullar altında, Devlet raporlama usullerinin temel faaliyeti olan Devletler ile Diyalogların çoğu gerçekleştirilemedi. Sonuç olarak, sözleşme organları 2020 ve 2021 yıllarında çok az sayıda "Sonuç Gözlemleri" belgesi yayınladı – yani Taraf Devletlere yönelik çok az sayıda tavsiye kararı alındı.

2. Çevrimiçi çalışma şekline uyum sağlamak sözleşme organları için lojistik açıdan zor ve zaman alıcı oldu. Genel olarak sözleşme organlarının çalışma hızı yavaşladı ve sivil toplumun komite üyeleri ile etkileşime girme fırsatları azaldı. Bununla birlikte, 2020 ve 2021 yıllarda pek çok İHSO, “Konu Listesi” ve “Raporlama Öncesi Konu Listesi” olarak bilinen süreçte taraf Devletlere belli konularda daha fazla soru yönelmek için çevrimiçi toplantılardan yararlandı.
3. İHSO’ların dikkati KOVİD-19’a ve pandeminin insan hakları üzerindeki etkilerine yöneldi. Sonuç olarak, aksi takdirde üzerinde normalde daha çok durulacak olan konulara 2020 ve 2021 yıllarında daha az ilgi gösterilmiş olabilir.

Bu bağlamda İHSO’lar, iklim ile ilgili olarak 2020’de önceki yıla göre (İHSO’lar 2019’da bu konuda 61 atıfta bulundu) daha az belge yayınladı; ancak bu sayı 2021’de artarak, önceki yılların hepsinden daha yüksek bir rakama ulaşıldı. Devlet raporlama usulleri uyarınca İHSO’ların Devletlere gönderdiği belgelerde 2020 yılında iklim değişikliğine 54 kez atıfta bulunuldu (11 Sonuç Gözlemleri + 43 Konu Listesi/Raporlama Öncesi Konu Listesi). Bununla birlikte bu sayı, İHSO’ların 2019’da yayınladığı toplam belge sayısının yaklaşık % 28’ini geçen bir artış göstererek 2020 yılındaki toplam belge sayısının %38’ine karşılık gelmektedir. 2021’de yayınlanan toplam belge sayısının %53’üne karşılık gelen 69 belgede iklim ile konular ele alındı (22 Sonuç Gözlemleri + 47 Konu Listesi/Raporlama Öncesi Konu Listesi). 2021’de Çocuk Hakları Komitesi, (CRC) Devletlerin çocukların iklim kaynaklı zararlardan korunması yönündeki ödevi ile ilgili olan *Sacchi ve diğerleri - Arjantin, Brezilya, Fransa, Almanya ve Türkiye* başvurusuna ilişkin kararlarını yayınladı. İnsan Hakları Komitesi de (CCPR), çevresel diğer konuları ilgilendiren *Pereira Benega – Paraguay* başvurusu hakkında kararını bildirdi.

Pandemi sırasında İHSO’ların iklim değişikliği üzerinde durması, çevrimiçi çalışma düzenine geçiş ve endişe verici yeni konuların gündeme gelmesi, İHSO’ların iklim krizinin ve haklar üzerindeki zararlı etkilerinin acilen ele alınmasının önemini farkında olduğunu göstermektedir.

Buna ek olarak, İnsan Hakları Konseyindeki (HRC) gelişmeler, İHSO’ların gelecekteki çalışmaları bakımından önemlidir. İnsan Hakları Konseyi 48. Oturumunda temiz, sağlıklı ve

sürdürülebilir bir çevreye sahip olmanın bir insan hakkı olduğunu kabul etti. ([HRC kararı 48/13](#)). Bu hak zaten Çocuk Hakları Sözleşmesinde açıkça korunmaktadır ve diğer BM insan hakları sözleşmeleri ile doğrudan ilgilidir. Dolayısıyla İHSO’lar, bu hakkın uygulanması ve korunması için Devletlere rehberlik edilmesinde önemli bir rol oynayacaktır. Bir diğer ilginç gelişme ise, iklim değişikliği bağlamında insan haklarının teşviki ve korunmasına ilişkin BM Özel Raportörü adı altında yeni bir makam oluşturulmasıdır ([HRC kararı 48/14](#)). İklim değişikliği ve insan haklarının nasıl kesiştiğini daha detaylı araştırarak olan bu yeni uzman, HRC ve BM Genel Kuruluna yıllık raporlar hazırlamak, ülke ziyaretleri yapmak ve gönderilen bildirimleri incelemek gibi çalışmalar yürüterek Devletlere ve diğer paydaşlara tavsiyelerde bulunacaktır. İHSO’lar ve yeni Özel Raportör, iklim değişikliği bağlamında Devletlerin insan hakları yükümlülüklerine daha da netlik kazandırmak amacıyla birbirlerinin çalışmalarını karşılıklı olarak geliştirme fırsatına sahip olacaktır.

İklim krizi hızla büyüdükçe, İHSO’lar iklim değişikliğine ilişkin çalışmalarını geliştirmeye ve iklim kaynaklı olan ve kötüye giden insan hakları krizini izlemeye ve müdahale etmeye 2022’de ve sonrasında devam etmelidir. Özellikle, İHSO’ların Devletlerin iklim politikalarının yeterliliğini incelemesi ve iklim krizinin aciliyeti bağlamında Devletlerin insan hakları yükümlülüklerinin neleri gerektirdiğini daha net olarak açıklamaya devam etmesi faydalı olacaktır. Bu tür bir süreç kapsamında, Devletlerin toplumun belli kesimlerine karşı artan yükümlülükleri ve özel sektör aktörlerine yönelik etkili düzenleme yapma ödevleri ele alınmalıdır. İHSO’ların, Devletlerin pandemi sonrası toparlanma ve teşvik girişimleri aracılığıyla tehlikeli boyuta ulaşan iklim değişikliğini önlemek üzere harekete geçme yükümlülüklerini vurgulama fırsatı olabilir. İHSO’lar ve Devletler arasındaki Diyalog sürecinde bu gibi toparlanma ve teşvik girişimlerinin görüşülmesi muhtemeldir.

Tablo 1: İHSO'lar ve İklim Değişikliği ile En Çok İlgili Olan Hakların ve İlkelerin Listesi

Sözleşme Denetim Organının Adı	İzlenen İnsan Hakları Sözleşmesi	İlgili Haklar ve İlkeler
Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi (CEDAW)	Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi	<ul style="list-style-type: none">Kadınlara karşı ayrımcılığı yasaklama ve ortadan kaldırma yükümlülüğü (Madde 2) ve kadının tam gelişmesini ve ilerlemesini sağlama yükümlülüğü (Madde 3)Katılım hakkı (Madde 7)Kırsal alanda yaşayan kadınların hakları (Madde 14)
Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (CESCR)	Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi	<ul style="list-style-type: none">Ekonomik, sosyal ve kültürel hakların tam anlamıyla gerçekleşmesi amacıyla girişimlerde bulunma yükümlülüğü (Madde 2)Halkların kendi kaderlerini tayin etme ve geçim araçlarına sahip olma hakkı (Madde 1)Gıda, su ve barınma dâhil yeterli standartta yaşama hakkı (Madde 11); sağlık hakkı (Madde 12); ve bilim ve kültür hakkı (Madde 15)
Çocuk Hakları Komitesi (CRC)	Çocuk Hakları Sözleşmesi	<ul style="list-style-type: none">Çocukların haklarına saygı gösterme, bu hakları temin etme ve çocuklara karşı ayrımcılığı ortadan kaldırma yükümlülüğü (Madde 2) ve çocuğun yüksek yararı ilkesi (Madde 3)Yaşam hakkı (Madde 6); ifade özgürlüğü hakkı (Madde 13); sağlık hakkı (Madde 24); gıda, su, sanitasyon ve barınma dahil yeterli standartta yaşama hakkı (Madde 27); ve eğitim hakkı (Madde 28)
İnsan Hakları Komitesi (CCPR)	Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi	<ul style="list-style-type: none">Halkların kendi kaderlerini tayin etme belirleme hakkı (Madde 1)Yaşam hakkı (Madde 6), ifade özgürlüğü hakkı (Madde 19) kamu işlerine katılma hakkı (Madde 25) ve kültür hakkı (Madde 27)
İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi (CERD)	Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme	<ul style="list-style-type: none">İrk ayrımcılığının yasaklanması (Madde 2) ve tüm insan hakları ile ilgili olarak ırk ayrımcılığının ortadan kaldırılması yükümlülüğü (Madde 5)Başvuru hakkı (Madde 6)
Engelli Hakları Komitesi (CRPD)	Engelli Bireylerin Hakları Sözleşmesi	<ul style="list-style-type: none">Engelli bireylere karşı ayrımcılığın yasaklanması (Madde 4), danışma yükümlülüğüYaşam hakkı (Madde 10), eğitim hakkı (Madde 24), sağlık hakkı (Madde 25), ve yeterli standartta yaşama hakkı (Madde 29)Risk durumlarında ve doğal afetlerde engelli bireyleri koruma yükümlülüğü (Madde 11)

Kısaltmalar

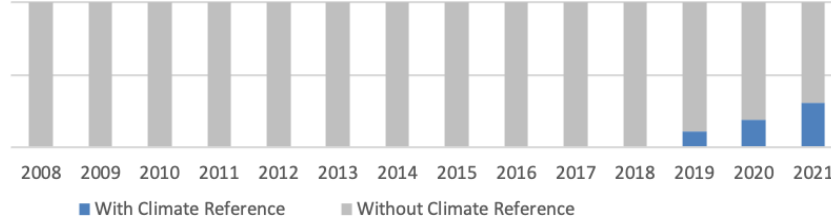
CAT	İşkenceye Karşı Komite
CCPR	İnsan Hakları Komitesi
CED	Zorla Kayıp Edilmelere Karşı Komite
CEDAW	Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi / Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi
CERD	İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi / İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi
CESCR	Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi
CMW	Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Komite
COB	Sonuç Gözlemleri
CRC	Çocuk Hakları Komitesi / Çocuk Hakları Sözleşmesi
CRPD	Engelli Hakları Komitesi
GC	Genel Yorum
GR	Genel Tavsiye
HRC	İnsan Hakları Konseyi
ICCPR	Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme
ICERD	Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme
ICESCR	Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi
ICMW	Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme
ICRC	Uluslararası Çocuk Hakları Sözleşmesi
ICRPD	Engelli Bireylerin Haklarına İlişkin Uluslararası Sözleşme
LDCs	Az Gelişmiş Ülkeler
LOI	Konu Listesi
LOIPR	Raporlama Öncesi Konu Listesi
OPIC	Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokolü
SIDS	Gelişmekte Olan Küçük Ada Devletleri
UN	Birleşmiş Milletler
UNDRIP	Birleşmiş Milletler Yerli Halkların Hakları Bildirgesi
UNDROP	Birleşmiş Milletler Köylülerin ve Kırsal Alanda Çalışan Diğer Kişilerin Hakları Bildirgesi
UNFCCC	Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi

İklim Değişikliği Bağlamında Devletlerin İnsan Hakları Yükümlülüklerinin Açıklanmasında İHSO'ların Katkıları Hakkında Analiz

İHSO'ların devlet raporlama usulleri vasıtasıyla 2020 ve 2021 yıllarında devletlere ilettiği tüm belgelerde iklim değişikliğine yapılan atıfların oranı %46'dır (269 belgenin 123'ünde iklim değişikliği ele alınmaktadır). Söz konusu İHSO'lar [Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi](#) (CESCR), [Çocuk Hakları Komitesi](#) (CRC),

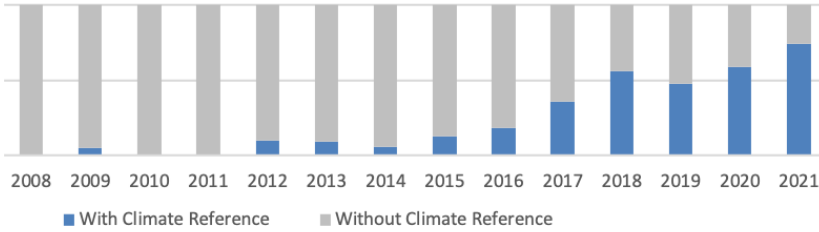
[Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi](#) - (CEDAW), [İnsan Hakları Komitesi](#) (CCPR), [Engelli Bireylerin Hakları Komitesi](#) (CRPD), [İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi](#) (CERD) ve [Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Komite](#) (CMW) olup, görevleri bu konu ile doğrudan ilgili olmayan [Zorla Kayıp Edilmelere Karşı Komitesi](#) - (CED) ve [İşkenceye Karşı Komite](#) (CAT) bu orana dâhil değildir.

Devlet raporlama usulleri kapsamında CCPR tarafından hazırlanan belgeler

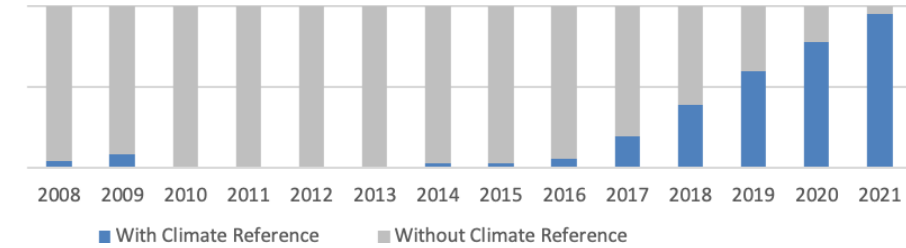
With Climate Reference: İklim konusuna atıf yapılan belgeler
Without Climate Reference: İklim konusuna atıf yapılmayan belgeler

Devlet raporlama usulleri kapsamında CEDAW tarafından hazırlanan belgeler

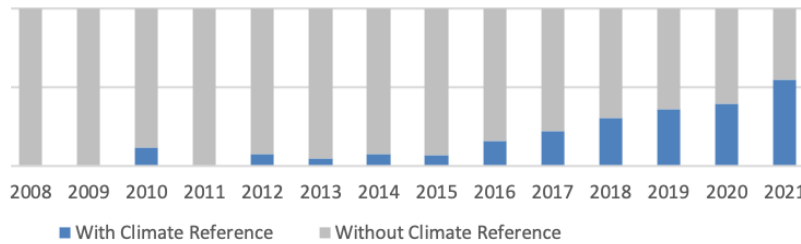
With Climate Reference: İklim konusuna atıf yapılan yayınlar
Without Climate Reference: İklim konusuna atıf yapılmayan yayınlar

Devlet raporlama usulleri kapsamında CESCR tarafından hazırlanan belgeler

With Climate Reference: İklim konusuna atıf yapılan belgeler
Without Climate Reference: İklim konusuna atıf yapılmayan belgeler

Devlet raporlama usulleri kapsamında CRC tarafından hazırlanan belgeler

With Climate Reference: İklim konusuna atıf yapılan belgeler
Without Climate Reference: İklim konusuna atıf yapılmayan belgeler

Şekil 1: CPR, CEDAW, CESCR ve CRC komitelerinin devlet raporlama usulleri kapsamında hazırladığı belgeler

İHSO'lar, iklim değişikliğinin insan haklarını ilgilendiren acil bir mesele ve kendi görevleri kapsamına giren temel bir konu olduğunun tamamen farkında olduklarını ortaya koymuştur. CESCRC, CRC ve CEDAW komitelerinin çalışmalarında iklim değişikliği ile ilgili hususları sistematik olarak ele aldığı görülmektedir. Diğer İHSO'lar da bu konuya olan ilgisi de giderek artmaktadır.

Örneğin CCPR komitesinin iklim değişikliği konusunu 2019'da ilk kez ele almasından itibaren ülke incelemelerinde bu konuya daha fazla atıf yapılmaya başlandı. Daha da önemlisi, CCPR Komitesinin 2020 ve 2021 yıllarındaki çalışmalarına bakıldığında, komitenin iklim değişikliğinin insan hakları üzerindeki etkilerine ve Devletin bu konudaki yükümlülüklerine ilişkin analizlerinin giderek daha detaylı hale geldiği ve tavsiyelerinin daha somut ve spesifik olduğu görülmektedir.

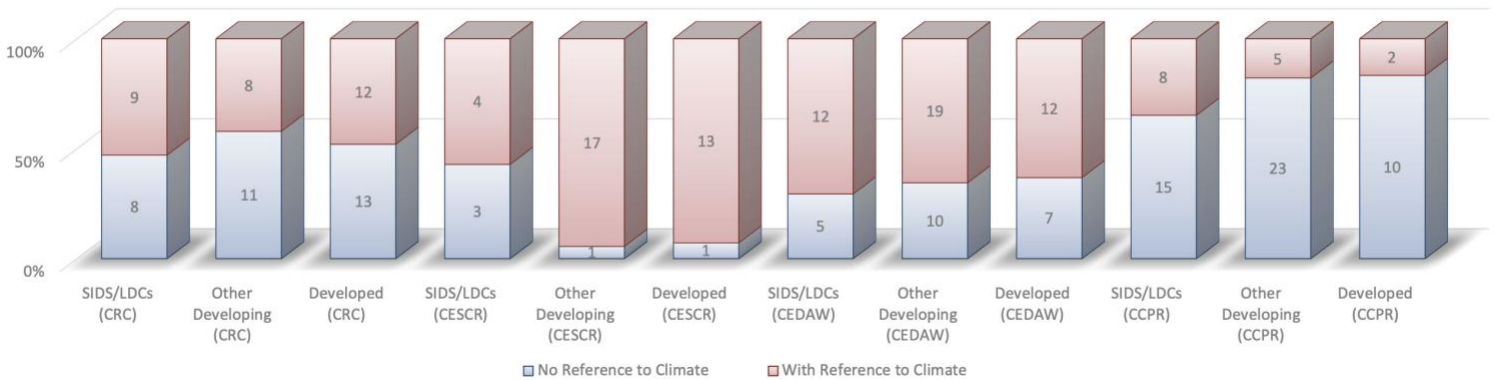
Dikkat çekici bir diğer husus da, çoğu komitenin inceleme altında olan tüm kategorilerdeki Devletlere ilişkin çalışmalarında iklim değişikliği ile ilgili konuları artık sıklıkla ele almasıdır –dolayısıyla, iklim değişikliğine daha fazla katkıda bulunan Devletler ile iklim değişikliğinin yol açtığı etkilerin çoğunu hisseden Devletler daha dengeli bir şekilde ele alınmaktadır. Sözleşme organlarının geleneksel olarak iklim değişikliği ile müdahalelerinin çoğu gelişmekte olan ve iklime karşı savunmasız durumdaki Devletlere yönelik olduğundan, iklim değişikliğinin artık diğer konular ile eşit şekilde ele alınıyor olması bir evrimin gerçekleştiğini ortaya koymaktadır.

Tüm kategorilerdeki ülkeler ile artık daha fazla bir etkileşim olması sonucunda Komitelerin çoğu, Devletler ile temalarında iklim eyleminin farklı boyutlarını daha eşit bir temelde ele almaktadır.

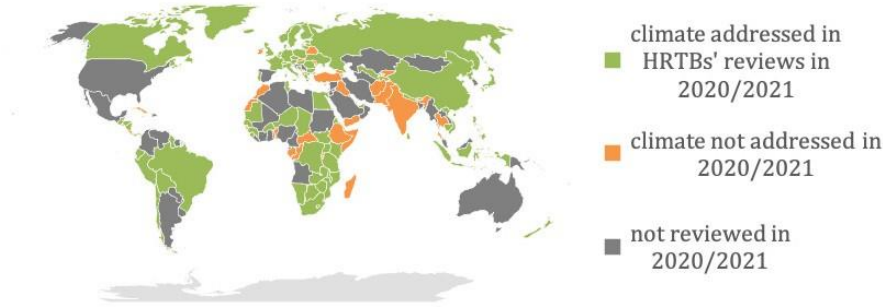
Örneğin Komiteler, zengin ülkelere emisyonlarını azaltma ve fosil yakıt çıkarma faaliyetleri ile mücadele etme yoluyla iklim değişikliğinin yol açtığı zararları azaltma yükümlülükleri hakkında çok sıkı tavsiyelerde bulundu. Örneğin, CRC ve CESCRC komiteleri, Avusturya ve Belçika gibi ülkelerin emisyon azaltımına ilişkin çabaları ve hedefleri ile ilgili endişelerini dile getirdi. Komiteler, yenilenebilir endüstrilerde petrol ve gaz ile ilgili gelişmeleri ve planları da inceledi. CEDAW komitesi, Norveç ve Danimarka'ya petrol ve gaz çıkarma faaliyetleri ve/veya ihracatı ile ilgili politikaları hakkında sorular yöneltti. Aynı zamanda CESCRC and CRC komiteleri, İsveç'e yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı elektrik üretimi ile ilgili politikaları hakkında sorular sordu ve ayrıca İsveç şirketlerinin karada ve açık denizde yürüttüğü faaliyetlerde iklim değişikliğinin çocuklar üzerindeki etkilerinin dikkate alınmasını nasıl temin edeceğini açıklamasını istedi. CEDAW belgelerinde, adaptasyon/iklim değişikliğine uyum ve afetlerde risk azaltma faaliyetlerine ilişkin konulara zarar azaltma ile ilgili konulardan daha fazla yer verilmektedir.

İnsan hakları sözleşme organları 2020 yılından bu yana, Brezilya, Fransa, Endonezya ve Güney Afrika gibi büyük ekonomilere sahip olanlar dâhil 43 ülkeye, iklim değişikliği ile ilgili ilk kez tavsiyede bulundu ya da soru yöneltti. Geçmişte denetim organlarının iklim değişikliği ile tavsiyelerinin ve sorularının çoğu, savunmasız durumda olmaları nedeniyle iklim değişikliği ile en çok ilişkilendirilen Gelişmekte Olan Küçük Ada Devletleri gibi ülkelere yönelik oldu. Ancak, denetim organlarının sorgulama kapsamalarını genişletmiş olması, artık dikkatlerini bu ülkelerin ötesine yönelttiklerini göstermektedir.

Sekil 2: 2020 ve 2021 yıllarında İnsan Hakları Sözleşme Organlarının Ülke Kategorisine Göre Çalışmaları

Şekil 3: 2020/2021 yıllarında CEDAW, CERD, CESC, CCPR ve CRC Komiteleri Tarafından İncelenen Ülkeler

Şekil 3: 2020/2021 yıllarında CEDAW, CERD, CESC, CCPR ve CRC Komiteleri Tarafından İncelenen Ülkeler

Climate addressed in HRTB's reviews in 2020/2021: 2020/2021'de İHSO'ların iklim konusunu ele alındığı ülke incelemeleri
Climate not addressed in 2020/2021: 2020/2021'de iklim konusunun ele alınmadığı ülke incelemeleri
Not reviewed in 2020/2021: 2020/2021'de incelenmeyen ülkeler

Şekil 4: 2021 yılına kadar İHSO tarafından yapılan incelemelerde iklim ile ilgili konulara yapılan atıflar

Şekil 4: 2021 yılına kadar İHSO tarafından yapılan incelemelerde iklim ile ilgili konulara yapılan atıflar

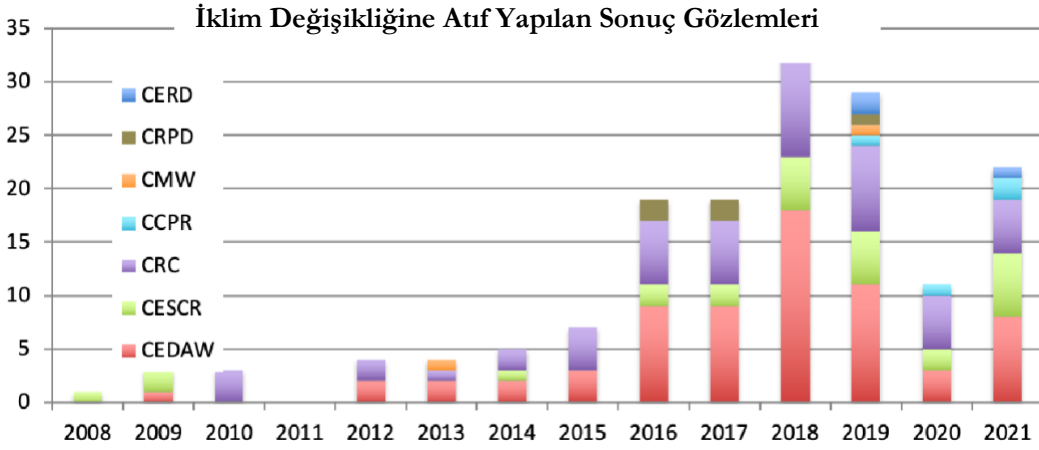
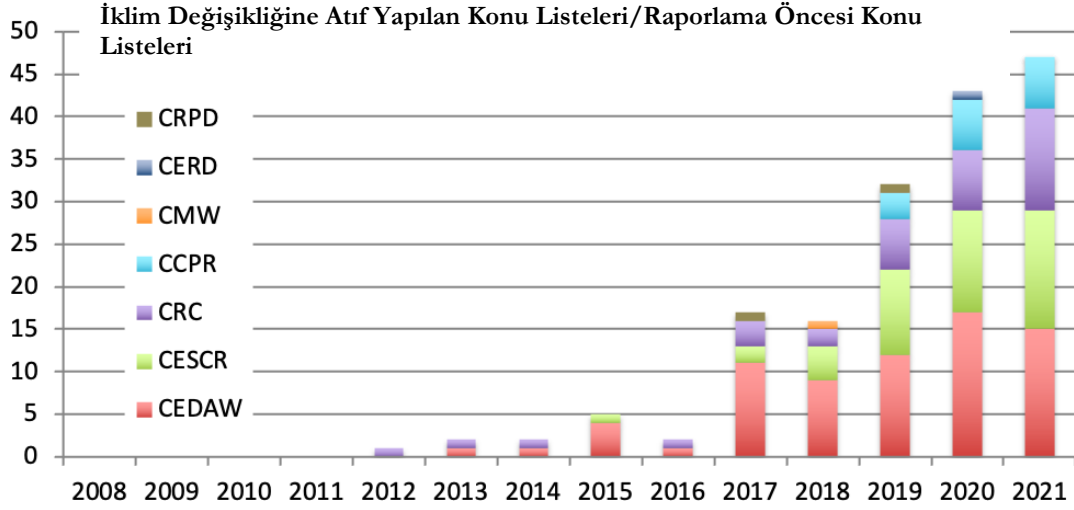
Climate addressed in HRTBs' reviews up to 2021: 2021 yılına kadar İHSO tarafından iklim konusunun ele alındığı incelemeler
No references to climate yet: İklim konusuna henüz atıfta bulunulmadı.

Şekil 3.'te görüldüğü gibi, 2020 ve 2021 yıllarında Devletlere yönelik yapılan incelemeler arasında 34 Devlete iklim konusunda hiçbir tavsiye yapılmamıştır.

Şekil 4'te ise 2021 yılına kadar iklim değişikliği ile ilgili en azından bir kez tavsiye alan ya da soru yöneltilen ülkeler görülmektedir.

Şimdiye dek 145 Devlete, iklim değişikliğini konu eden Sonuç Gözlemleri, Konu Listesi ya da Raporlama Öncesi Konu Listesi gibi bir belge en az bir kez gönderildi.

Geçmiş yılların aksine, iklim değişikliğine yapılan atıfların çoğu Sonuç Gözlemlerinden ziyade (toplam 33 kez) Konu Listesi ya da Raporlama Öncesi Konu Listesi belgelerinde (toplam 90 kez) yer aldı. Bunun nedeni, KOVİD pandemisi nedeniyle Devletler ile Diyalog sürecinin sınırlı kalması olarak açıklanabilir.

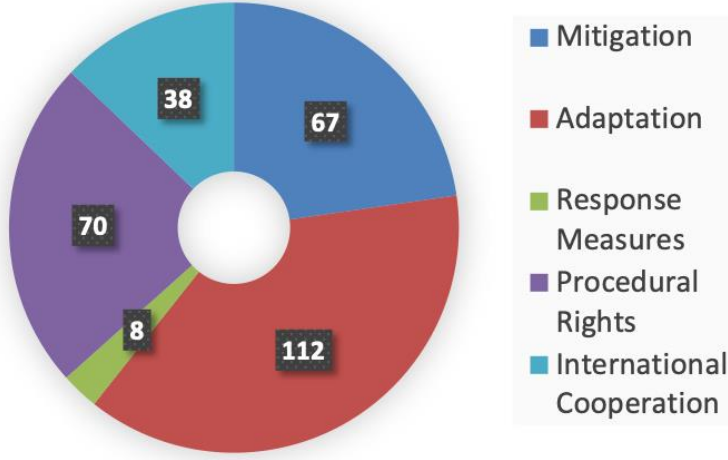
Şekil 5: İklim Değişikliğine Atıf Yapılan Konu Listeleri/Raporlama Öncesi Konu Listeleri ve Sonuç Gözlemleri

Komite, rapor sunmakla yükümlü Devletlere rapor hazırlıklarında ve Diyalog aşamasında rehberlik etmesi için yanıtlanmasını istediği soruları içeren Konu Listelerini /Raporlama Öncesi Konu Listelerini gönderir. Konu Listeleri /Raporlama Öncesi Konu Listelerinde iklim ile ilgili atıflarda görülen artış, önümüzdeki yıllarda İHSO'lar ve Devletler arasında gerçekleştirilecek Diyalogların büyük bir kısmında iklim değişikliğinin ele alınacağını göstermektedir. Sonuç olarak, yakın gelecekte iklim değişikliğine değinen Sonuç Gözlemleri sayısında artış olması beklenebilir.

Devlet Raporlama Usulleri: İklim ile ilgili Temalar

İHSO'ların devlet raporlama usulleri kapsamında yayınladığı belgelerde bazı eğilimler ve temalar ortaya çıkmaktadır. [CESCR](#), [CEDAW](#), [CRC](#), [CRPD](#) ve [CMW](#) komitelerince yapılan 2019 tarihli Ortak Açıklamada bu eğilimlerin ve temaların çoğu zaten vurgulanmaktadır.

Şekil 6: 2020/2021 yıllarında İHSO'ların Çalışmalarında Ele Alınan Temalar

Şekil 6: 2020/2021 yıllarında İHSO'ların Çalışmalarında Ele Alınan Temalar

Themes Addressed in the 2020/2021 Outputs of the HRTBs: 2020/2021 yıllarında İHSO'ların Çalışmalarında Ele Alınan Temalar

Mitigation: Zarar Azaltma

Adaptation: Adaptasyon

Response Measures: Müdahale Tedbirleri

Procedural Rights: Usule İlişkin Haklar

International Cooperation: Uluslararası İşbirliği

Bu bölümde söz konusu eğilimler ve temalar, yani usule ilişkin haklar, adaptasyon ve afetlerde risk azaltma çalışmaları, uluslararası işbirliği, fosil yakıtlar, su hakkı, iş dünyasının aktörleri, engelli bireylerin hakları ile ırksal ve etnik azınlıklar ele alınacaktır.

Şekil 6'da 2020 ve 2021 yıllarında İnsan Hakları Sözleşme Organları (İHSO'lar) tarafından ele alınan makro temalar görülmektedir.

Adaptasyon ve Afetlerde Risk Azaltma Çalışmaları

Devletlerin halkın iklim değişikliğine uyum sağlamasına yardım etmek ve afet risklerini azaltmak için aldığı tedbirler, İHSO'ların iklim ile ilgili çalışmalarının en yaygın konusudur. Komiteler genellikle Yerli Halklar, yerel topluluklar (ör. 2020'de CESCR komitesinin Kanada'ya gönderdiği Raporlama Öncesi Konu Listesi, 2021'de CCPR komitesinin Kanada'ya gönderdiği Raporlama Öncesi Konu Listesi), etnik azınlıklar (ör. 2020'de CEDAW komitesinin Güney Afrika'ya gönderdiği Konu Listesi ve CRC komitesinin Yeni Zelanda'ya gönderdiği Raporlama Öncesi Konu Listesi, 2021'de CRC komitesinin Estonya'ya gönderdiği Raporlama Öncesi Konu Listesi) ya da daha genel olarak en savunmasız durumdaki kişiler, topluluklar ya da gruplar (ör. 2020'de CCPR komitesinin Maldivler'e gönderdiği Raporlama Öncesi Konu Listesi, 2021'de Nepal'e gönderdiği

Raporlama Öncesi Konu Listesi) gibi nüfus içinde özel korumaya ihtiyaç duyan belirli gruplara atıfta bulunmaktadır.

2020 ve 2021 yıllarında İHSO'lar 112 adet belgede adaptasyon ve dayanıklılık ile ilgili soruları ve endişeleri dile getirdi. Geçmiş yıllarda olduğu gibi İHSO'ların, Gelişmekte Olan Küçük Ada Devletlere ve gelişmekte olan diğer devletlere adaptasyon ile ilgili tavsiyelerde bulunması ve soru yöneltmesi daha muhtemeldi. Komiteler 2020 ve 2021 yıllarında da aynı eğilimi takip ederek, Küçük Ada Devletleri, en az gelişmiş ülkeler ya da gelişmekte olan diğer ülkelere yönelik 70 belgede adaptasyon çalışmalarını ele aldı.

Su Hakkı

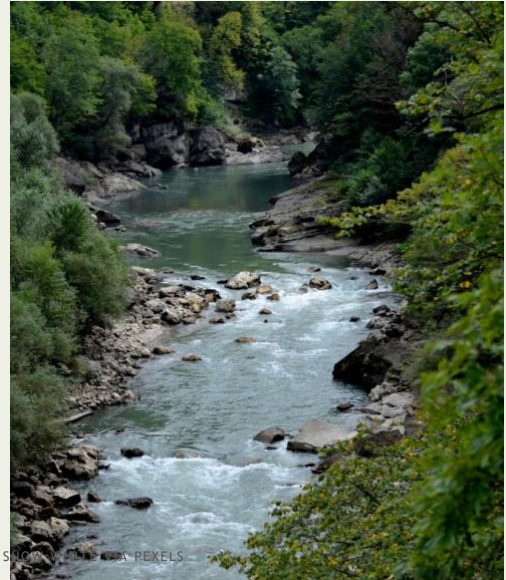
İnsan Hakları Sözleşme Organlarının (İHSO'lar) iklim değişikliği ile ilgili belgelerinde dikkat çekici bir diğer tema da iklim değişikliğinin su hakkının kullanılmasında üzerindeki etkileridir (Su hakkı, ICESCR Madde 11, ICRC Madde 24, CEDAW Madde 14, CRPD Madde 28, UNDRIP Madde 25 ve Madde 32.2 ve UNDROP Madde 21). Bunun nihayetinde yaşam hakkı üzerinde de etkileri vardır (ICCPR Madde 6). İklim değişikliğinin ev içi kullanılmak üzere suya erişim üzerindeki etkileri, İHSO'larda görevli insan hakları uzmanları için giderek daha fazla endişe verici bir mesele haline gelmektedir.

Kiribati'de yükselen deniz seviyesi ve su kaynaklarının tuzlanması nedeniyle meydana gelen su kıtlığı, Yeni Zelanda aleyhine İnsan Hakları Komitesine yapılan başvuruda iklim değişikliğinin en ciddi etkilerinden biri olarak belirtildi (aşağıda açıklanmaktadır). Su kıtlığı ayrıca, 16 çocuk tarafından Arjantin, Brezilya, Fransa, Almanya ve Türkiye aleyhine CRC komitesine yapılan başvuruda da temel bir şikayet konusudur. Örneğin, Güney Afrika'da bir çocuk başvurusunda, Cape Town'da iklim kaynaklı meydana gelen ve 2018'de su krizinin çıkmasına yol açan kuraklık hakkında şikayette bulundu. Tunus'taki bir çocuk Tabarka'daki kuraklığı ve su kesintilerini tarif etti. Marshall adalarından bir başvurucu, yükselen deniz seviyesi ve seller sebebiyle tatlı su kaynaklarının kirlendiğini, içme suyuna ve sebze yetiştirmek ve kültürel uygulamalar için kullanılan suya erişimin bu nedenle sınırlandırıldığını açıkladı.

2020 ve 2021 yılları arasında iklim değişikliğine ilişkin beş Sonuç Gözlemleri belgesinde (CRC komitesinin Tuvalu'ya yönelik Sonuç Gözlemleri, CRC komitesinin Cook Adalarına yönelik Sonuç Gözlemleri, CEDAW komitesinin Kiribati'ye yönelik Sonuç Gözlemleri, CDESCR komitesinin Azerbaycan'a yönelik Sonuç Gözlemleri, CRC komitesinin Esvatini'ye yönelik Sonuç Gözlemleri) ve 10 Konu Listesinde (2020'de CDESCR Komitesinin Şili'ye yönelik Raporlama Öncesi Konu Listesi, CDESCR Komitesinin İtalya'ya yönelik Raporlama Öncesi Konu Listesi, CEDAW komitesinin Güney Afrika'ya yönelik Konu Listesi, CEDAW komitesinin Endonezya'ya yönelik Konu Listesi, CCPR komitesinin Zimbabve'ye yönelik Raporlama Öncesi Konu Listesi, CCPR ve CRC komitelerinin Zambiya'ya yönelik Raporlama Öncesi Konu Listesi ve 2021'de CRC komitesinin Sierra Leone'ye yönelik Raporlama Öncesi Konu Listesi, CDESCR komitesinin Filistin'e yönelik Konu Listesi, CEDAW komitesinin Namibiya'ya yönelik Konu Listesi ve CEDAW komitesinin Uganda'ya yönelik Konu Listesi) suya erişim ile ilgili endişeler ele alındı.

CRC komitesi, Cook Adalarına yönelik tavsiyesinde, doğal afetlerin ve iklim değişikliğinin güvenli su içme hakkı ve sanitasyon hakkı dahil olmak üzere çocuk hakları üzerindeki olumsuz etkilerinden ötürü endişe duyduğunu belirtti. Aynı komite Tuvalu'ya gönderdiği Sonuç Gözlemleri belgesinde “yükselen deniz seviyesi nedeniyle yeraltı su kaynaklarının kirlenmesi sonucu okullardaki çocuklar dâhil çocukların güvenli içme suyu ve sanisyona erişiminin engellenmesinden” dolayı endişe duyduğunu dile getirdi.

İnsan Hakları Komitesi ayrıca Zimbabve'den “özellikle gıda ve su kıtlığı ile ilgili olarak iklim değişikliği ve çevresel bozunmanın olumsuz etkilerini önlemek ve azaltmak için alınan tedbirleri bildirmesini” istedi. Devletlerin su hakkına ilişkin yükümlülüklerini yerine getirmesinin önemi, fosil yakıtların iklim ve çevre üzerindeki etkilerini ele alan tavsiyeler kapsamında da değerlendirilmektedir. CEDAW Komitesi, Konu Listesinde Namibiya'dan “su kaynaklarının tükenmesi, su kirliliği ve kirlilik kaynaklı diğer sağlık tehditleri bakımından petrol sondajının ve hidrolik kırılma işlemlerinin doğurduğu riskleri göz önünde bulundurarak, Okavango bölgesinde petrol ve gaz arama ve geliştirme faaliyetlerinin yürütülmesi için verilen yetkinin, kırsal alanda yaşayan kadınların ve kız çocuklarının temiz suya erişim haklarını ihlal etmemesi için alınan somut tedbirler” hakkında bilgi vermesini istedi.

Usule İlişkin Haklar: Katılım ve Güçlendirme

İnsan Hakları Sözleşme Organlarının (İHSO'lar) 2020 ve 2021 yıllarında çalışmalarında en sık ele aldığı konulardan biri, belli grupların (özellikle çocukların ve kadınların) iklim politikası ve karar alma süreçlerine katılımı oldu. Bu durum, CRC ve CEDAW komitelerinin iklim değişikliği ve afetlerde risk azaltma ile ilgili süreçlere ve programlara çocukların ve kadınların anlamlı bir şekilde katılımının sağlanması için Devletlere düzenli olarak tavsiyelerde bulunduğu geçmiş yıllardaki eğilimin izinden gitmektedir.

İHSO'lar 2020 ve 2021 yıllarında hazırladıkları 70 belgede iklim ile ilgili müdahale çalışmalarına katılım konusuna değindi. Bu belgeler arasında, Devletlerin iklim değişikliği ve afetlerde risk ile ilgili planları, projeleri ve karar alım süreçlerine vatandaşların anlamlı ve bilinçli bir şekilde katılımına ilişkin CRC, CEDAW ve CCPR komitelerinin toplam 24 tavsiyesi (Sonuç Gözlemleri) yer almaktadır. Örneğin 2020'de CEDAW komitesi Kiribati'ye, göç ve kadınların yurtdışında istihdam fırsatları bağlamı da dâhil olmak üzere, "iklim değişikliği ve afetlerde risk yönetimi ile ilgili girişimlerin uygulanmasında dezavantajlı kadın grupları dâhil tüm kadınların katılımının sağlanmasını" tavsiye etti (CEDAW komitesinin Kiribati'ye ilişkin Sonuç Gözlemleri). CEDAW komitesi, iklim değişikliği, afetlerde müdahale faaliyetleri ve risk azaltma çalışmaları ile ilgili mevzuat, politika ve programların geliştirilmesinde kadınların anlamlı bir katılımının olması hususunda 2020'de Eritre ve Zimbabve ve 2021'de Maldivler ve Güney Sudan gibi diğer Taraf Devletlere de benzer tavsiyelerde bulundu. Kadınların katılımına yönelik bu vurgu, CEDAW komitesinin [iklim değişikliği bağlamında afetlerde risk azaltma çalışmalarının Toplumsal Cinsiyet ile ilgili boyutlarına ilişkin 37 sayılı Genel Tavsiye Kararı](#) temel almaktadır. Bu Genel Tavsiye Kararı, kadınların iklim ile ilgili politika oluşturma sürecine katılımını kuvvetle savunmaktadır.

CRC komitesi 2020 ve 2021 yıllarında Devletlere gönderdiği ve iklim değişikliğini ele alan 29 belgesinin 23'ünde çocuk katılımının önemini vurguladı. Örneğin komite 2020'de Macaristan'a, iklim değişikliği dâhil olmak üzere çocukları etkileyen ulusal politika konularında çocuklara danışılmasını ve çocukların katılımlarını artıran girişimlerin güçlendirilmesini tavsiye etti. Komite 2021'de İsviçre'ye ilişkin Gözlem Sonuçlarında, devletin "iklim değişikliği ile ilgili politikaların ve programların oluşturulmasında çocukların ihtiyaçlarının ve görüşlerinin sistematik olarak dikkate alınmasını sağlamasını" tavsiye etti.

CRC ayrıca, bu Devletlerin çoğu ile ilgili Gözlem Sonuçları belgesinde, iklim değişikliği ve afetlerde risk azaltma çalışmalarını konusunda çocuklara daha fazla eğitim verilmesinin gerektiğini de vurguladı. Örneğin CRC, Cook Adaları, Tuvalu, Mikronezya, Tunus, Esvatini ve Polonya'nın okul müfredatına iklim değişikliği ile ilgili bilgileri dâhil etmesini tavsiye etti.

CCPR, 2020 ve 2021 yıllarında iklim ile ilgili belgelerinin çoğunda belli grupların katılımını ele aldı. CCPR, 2021'de Kenya'ya ilişkin Sonuç Gözlemlerinde, sürdürülebilir kalkınma ve iklim değişikliğine dayanıklılık ile ilgili projelerde "Yerli Halklar dâhil nüfusun anlamlı ve bilinçli katılımının" eksik olması nedeniyle endişe duyduğunu belirterek, taraf Devletin bu konu hakkında harekete geçmesini tavsiye etti. CCPR, 2020'de Guyana ve 2021'de Tanzanya ve Seyşeller için hazırladığı Raporlama Öncesi Konu Listesinde taraf Devletlerden "çevresel tehlikeler ile ilgili bilgiye uygun erişim" sağlanması için gerekli tedbirleri almasını istedi.

İklim Değişikliğinin Yol Açtığı Zararların Azaltılmasına İlişkin İnsan Hakları Yükümlülükleri

Sözleşme organlarının Sonuç Gözlemleri, Konu Listeleri ve Raporlama Öncesi Konu Listeleri gibi belgelerde sera gazı emisyonlarının azaltılmasına ilişkin yaptığı atıfların sayısı 2020'de 27 iken 2021'de 40'a yükseldi. Gelişmekte olan küçük ada devletleri, en az gelişmiş olan ülkeler ve gelişmekte olan diğer ülkelere nazaran gelişmiş olan ülkelerin zarar azaltma faaliyetleri hakkında bir tavsiye ya da soru alması daha muhtemeldir. Bununla birlikte, iklim değişikliği konusunu ele aldığı halde zarar azaltma çalışmaları üzerinde durmayan bir tavsiye ya da soru iletilen gelişmiş ülke sayısı azdır (ör. 2020'de CRC komitesinin Macaristan'a ilişkin Sonuç Gözlemleri, CEDAW komitesinin Slovenya ve Yunanistan'a ilişkin Raporlama Öncesi Konu Listeleri, 2021'de CEDAW komitesinin İsveç'e ilişkin Sonuç Gözlemleri, CESC komitesinin Finlandiya'ya ilişkin Sonuç Gözlemleri). Dolayısıyla İHSO'lar ve gelişmiş olan ülkeler arasında iklim değişikliği ile ilgili etkileşimlerin çoğunda odaklanılan ana konu, sera gazı emisyonları ile mücadelenin önemi ve aciliyetidir.

Örneğin 2020'de CESC, zarar azaltma çalışmaları hakkında gelişmiş ülkelere iki önemli tavsiyede bulundu. İlk olarak Norveç'e karbon emisyonlarını azaltmasını, yenilenebilir enerji kaynaklarını teşvik etmesini ve Arktik ve Barents Denizinde petrol ve doğal gaz işleme faaliyetlerini artırma kararını yeniden değerlendirmesini tavsiye etti. İkinci olarak komite Belçika'ya, "hava sıcaklığı artışını 1.5°C ile sınırlı tutmak için verilen taahhüt ile tutarlı olmak amacıyla" 2030 hedeflerini gözden geçirerek ve 2050'ye kadar sera gazı emisyonu miktarında net-sıfır ekonomiye ulaşmayı hedefleyen AB Stratejisini uygulamak için gerekli tedbirleri alarak, sera gazı emisyonlarına ilişkin taahhütlerini yerine getirmek için çalışmalarını yoğunlaştırması gerektiğini vurguladı.

Komite ayrıca Kanada'dan, "enerjiden tasarruf etmek ve yenilenebilir enerji kullanımını kolaylaştırmak amacıyla, enerji kullanımının vergilendirilmesine yönelik uygulamaların etkinliğini iyileştirmek için alınan tedbirler" hakkında bilgi vermesini istedi.

Bunun yanı sıra CEDAW komitesi 2021'de Uganda'ya ilettiği Konu Listesinde "Uganda'nın 2030'a kadar sera gazı emisyonlarını yüzde 22 oranında azaltma taahhüdünü gerçekleştirmek için kaydedilen ilerleme" hakkında bilgi vermesini talep ederek, emisyon azaltımına yönelik belli kıyas ölçütlerine değindi.

CRC komitesi, taraf Devletlerin emisyonları azaltma ödevlerinin üzerinde bilhassa durdu. Örneğin 2021'de iklim ile ilgili 17 belgenin 16'sında zarar azaltma faaliyetlerine değindi. CRC komitesi İsviçre'ye yönelik Sonuç Gözlemleri belgesinde, "Taraf Devletin uluslararası taahhütleri ile uygun olarak sera gazı emisyonlarını azaltmasını ve 2050'ye kadar emisyon miktarında net sıfır hedefine ulaşılmasını amaçlayan Federal Konsey stratejisinin Sözleşmenin ilkelerine uygun olarak uygulamasını" tavsiye etti. Komite ayrıca belli bazı sektörler üzerinde durarak, İsviçre'nin "havacılık ve ulaştırma sektörleri ile ilgili politikalar ve uygulamalar ile bunların yol açtığı atmosferik kirliliğin ve sera gazı emisyonlarının çocuk hakları üzerindeki etkileri hakkında bir değerlendirme yapmasını" tavsiye etti.

Bazı İHSO'lar, iklim değişikliğinin etkilerinin azaltılmasında önemli bir tedbir olarak ormansızlaştırma ile mücadele çalışmalarını ön plana çıkardı. 2020'de CCPR komitesi, Endonezya'ya yönelik Konu Listesinde ormansızlaşmanın azaltılması için yapılan çalışmalar hakkında bilgi istedi, CRC komitesi Zambiya'dan ormansızlaşmanın ve arazi bozunumunun azaltılması için alınan tedbirler hakkında bilgi vermesini istedi ve CERD komitesi Guyana'dan madencilik faaliyetlerinin sebep olduğu ormansızlaşma ile ilgili bilgi talep etti. 2021'de CESCRC komitesi Bolivya'ya yönelik tavsiyesinde taraf Devletin ormancılık sektörüne ilişkin Ulusal Katkı Beyanını uygulamamasından dolayı duyduğu endişeyi ifade etti. CESCRC komitesi ayrıca Brezilya'ya "ormansızlaşma ve karbon emisyonları seviyelerinde görülen artış" dikkate alındığında 2021 çevresel hedeflerine ulaşmak için aldığı tedbirlerin neler olduğunu sordu ve "özellikle Amazon'da ormansızlaşmayı azaltmak için alınan önlemlerin etkisi" ve yasa dışı ağaç kesiminden etkilenen alanların eski haline getirilmesi için alınan tedbirler hakkında bilgi talep etti.

CRC komitesi, 2021'de iklim değişikliği ile ilgili Sierra Leone'ye ilettiği belgede ormansızlaşmanın azaltılması ve yasa dışı ağaç kesiminin ele alınması için alınan tedbirler hakkında bilgi istedi.

Ormansızlaşma sorunu ancak son yıllarda İHSO'lar tarafından ele alınmaya başladı. Ormansızlaşmanın Yerli Halklar ve yerel toplulukların hakları üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilerinin artması, geri döndürülemez biyoçeşitlilik kaybı ve iklim krizinin kötüye gidişi göz önüne alındığında bu konuya artan ilgi bilhassa memnuniyet vericidir.

Fosil Yakıt Çıkarma Faaliyetleri, İhracatı ve Tüketimi

İHSO'lar, fosil yakıt çıkarma faaliyetlerinin ve ilgili karbon emisyonlarının insan hakları üzerindeki etkilerine dair endişelerini birkaç yıldır dile getirmektedir. İHSO'lar, insan hakları perspektifinden bakıldığında, Devletlerin karbon emisyonu azaltma çalışmalarına ilişkin değerlendirmelerde petrol, gaz ve karbon çıkarma ve ihrac etme faaliyetlerinin de dikkate alınması gerektiğinde ısrarcı olmaktadır. İHSO'lar ayrıca, sağlık hakkını etkileyen hava, toprak ve su kirliliği ve yerel toplulukların kültürel hakları ve arazi ve geçim kaynaklarına erişim üzerindeki etkiler dâhil olmak üzere, fosil yakıt çıkarma faaliyetlerinin insan hakları açısından yol açtığı diğer zararlara da dikkat çekmektedir.

© LAWRENCEK ARN VIA GETTY IMAGES SIGNATURE

Komiteler, 2020 ve 2021 yıllarında iklim ile ilgili konuları ele aldıkları dokuz Sonuç Gözlemleri belgesinde fosil yakıtlar üzerinde durdu ve ilgili Devletlere tavsiye kararlarını ilettiler (2020’de CESCER komitesinin Norveç’e ilişkin Sonuç Gözlemleri, 2021’de CEDAW komitesinin Ekvator, Danimarka ve Güney Afrika’ya ilişkin Sonuç Gözlemleri, CESCER komitesinin Bosna-Hersek ve Azerbaycan’a ilişkin Sonuç Gözlemleri, CRC komitesinin İsviçre, Çek Cumhuriyeti ve Polonya’ya ilişkin Sonuç Gözlemleri). İHSO’lar fosil yakıt çıkarma faaliyetleri ve tüketimi ile ilgili 17 Devlete soru yöneltti– Guyana (CCPR), Güney Afrika (CEDAW ve CRC), Norveç (CEDAW), Şili (CESCR), Guatemala (CESCR), Polonya (CRC), São Tomé ve Príncipe (CCPR), Namibya (CEDAW), Çin (CESCR), Uganda (CEDAW), Kamboçya (CESCR), Tanzanya (CCPR), Peru (CRC), Ekvator (CRC), Katar (CESCR), Çad (CESCR) ve Bulgaristan (CRC).

2020’de CESCER komitesi Norveç’e “petrol ve doğal gaz işleme faaliyetlerini artırma kararını yeniden değerlendirmesini ve doğal kaynakları işleme ve ihraç etme politikalarında insan hakları yükümlülüklerini öncelikli bir husus olarak değerlendirmesini” tavsiye etti. Komite ayrıca Guatemala’ya “enerji üretimi sektörü ve istihraç sanayileri ile ilgili politikası” ile iklim değişikliğine ilişkin Paris Anlaşması uyarınca verdiği taahhütleri nasıl bağdaştırdığını sordu. Fosil yakıt tüketimi ile ilgili olarak CESCER, İtalya’nın özellikle “emisyon azaltma hedefleri ile devam eden fosil yakıt kullanımı arasındaki tutarsızlığı ele alan somut tedbirleri” açıklayarak bilgi vermesinin gerektiğini vurguladı.

CERD komitesi 2020’de Guyana’ya çok detaylı bir soru yönelterek, “iklim değişikliği, petrol ve gaz üretimi ve madencilik faaliyetlerinin sebep olduğu ormansızlaşmanın Yerel Halklar üzerindeki etkilerini ele almak üzere uygulanan tedbirler” hakkında bilgi vermesini istedi. Bunun yanı sıra, Yerli Halkların petrol ve gaz üretimine ilişkin kendilerini etkileyen kararların alım süreçlerine katılımını garanti altına almak için yapılan çalışmalarını ve taraf Devletin petrol ve gaz üretiminden elde edilen kârdan tüm etnik grupların yararlanması sağlayan bir mekanizma oluşturup oluşturmadığını sordu.

CEDAW komitesi Namibya ve Uganda’ya iletildiği 2021 tarihli Konu Listelerinde devam etmekte olan petrol ve gaz arama faaliyetlerine ilişkin oldukça sert bir dil kullandı. Komite, Namibya’dan şu konular hakkında bilgi vermesini istedi: (a) “su kaynaklarının tükenmesi, su kirliliği ve kirlilik kaynaklı diğer sağlık tehditleri bakımından petrol sondajı ve hidrolik kırılma işlemlerinin doğurduğu riskler göz önüne alındığında, Okavango bölgesinde yetki alınarak yürütülen petrol ve gaz arama ve geliştirme faaliyetlerinin kırsal alanda yaşayan kadınların ve kız çocuklarının temiz suya erişim haklarını ihlal etmemesi için alınan somut tedbirler”;

© NIELUBIEKLONU VIA GETTY IMAGES

(b) hidrolik kırılma gibi yöntemlerin kullanıldığı petrol ve gaz çıkarma faaliyetleri ile ihracatına ilişkin politika başta olmak üzere iklim değişikliği ve enerji politikalarında, iklim değişikliğinin özellikle kırsal alanda yaşayan kadınlar ve yerli kadınlar üzerindeki farklılaşan ve orantısız etkisinin dikkate alınmasını sağlamak için alınan tedbirler; (c) petrol ve gaz arama faaliyetlerinin özellikle kadınlar ve kız çocukları üzerindeki etkilerine ilişkin çevre ve insan hakları bağlamında değerlendirmeler yapılması ve zarar azaltımına ve korumaya yönelik uygun tedbirlerin alınması için atılan adımlar”.

Kömür kullanımı ile ilgili olarak CRC komitesi, Polonya’nın “kömür yakıtlı enerji santrallerine sağlanan fonlamayı kademeli olarak sonlandırmasını ve yenilenebilir enerjiye geçiş sürecini hızlandırmasını” tavsiye etti. Sonuç Gözlemlerinde yapılan bu tavsiyeden önce CRC komitesi, Polonya’ya 2020’de iletildiği Konu Listesinde kömür çıkarma ve yakma işlemlerinin yol açtığı kirliliğin azaltılması ve kömür kullanımının çocukların sağlığı üzerindeki zararları ve iklim üzerindeki olumsuz etkileri hakkında farkındalığın artırılması için alınan tedbirleri sordu.

Devletlerin İş Dünyası Aktörlerine Yönelik Etkili Düzenleme Yapma Yükümlülüğü

Devletlerin iş faaliyetleri ile ilişkili insan hakları ihlallerine karşı etkili koruma sağlamak için işletmeler dâhil özel sektör aktörlerinin faaliyetlerini düzenleme yönünde pozitif bir yükümlülüğü vardır. (CESCR, [ICESCR kapsamında Devletlerin iş faaliyetlerine ilişkin yükümlülükleri hakkında 24 sayılı Genel Yorum](#); CCPR, [yaşam hakkına ilişkin 36 sayılı Genel Yorum](#)). Bu yükümlülük, Devletin kendi topraklarında yerleşik bir işletmenin faaliyetleri nedeniyle ülke dışında insan haklarının zarar gördüğü durumları da kapsar. CESCR Genel Yorumuna göre: “Sınır dışı koruma yükümlülüğü kapsamında, taraf Devletlerin kendi denetimleri altında olan işletmelerin faaliyetleri sonucu Sözleşmeden doğan hakların ülke dışında ihlal edilmesini önlemek ve bu ihlalleri tazmin etmek için gerekli adımları atması gerekir...”.

Beş İnsan Hakları Sözleşme Organı (İHSO) tarafından insan hakları ve iklim değişikliği ile ilgili yapılan Ortak Açıklamada bu yükümlülüğün uygulanmasına ilişkin açıklık getirildi: “Devletler, özel sektör aktörlerine yönelik düzenleme yapmalıdır; özel sektör aktörlerini yurtiçi ve yurtdışında yol açtıkları zararlardan dolayı sorumlu tutmak da buna dâhildir. Devletler ayrıca, daha fazla zararın meydana gelmesini ve riskleri önlemek için bir zarar azaltma önlemi olarak, ister özel ister kamu aktörlerine ait olsun, sera gazı emisyonlarının düşük seviyeye indirilmesi hedefi ile tutarlı olmayan faaliyetlere ve altyapıya yapılan mali teşviklere ya da yatırımlara son vermelidir.”

İHSO’lar tarafından yapılan Ortak Açıklamada vurgulanan bu önemli yükümlülük, Devlet raporlama usullerinde fazla ilgi görmedi. İHSO’lar 2020’de özel sektör aktörlerine yönelik düzenlemeler ile ilgili sadece dört Devlete soru yöneltti ya da tavsiyede bulundu. 2021’de ise bu sayı 15’e yükseldi. 2020’de CCPR, Maldivler’e “taraf Devlette varoluşsal tehditlere yol açan iklim değişikliği ve çevresel bozunmanın mevcut ve öngörülebilir etkilerinin önlenmesi ve ele alınması için kamu ve özel sektörlerin düzenlenmesi de dâhil olmak üzere alınan tedbirleri” sordu. CCPR, Devletlerin özel sektör aktörlerinin sınır aşan etkilerini düzenleme yükümlülüğünü açıkça tanımalarına rağmen (36 sayılı Genel Yorum), 2020 ve 2021 yıllarında en önemli ulusötesi fosil yakıt şirketlerine ve iklimi kirleten şirketlere ev sahipliği yapan gelişmiş Devletleri izleme faaliyetleri sırasında bu yükümlülüğü vurgulamadı.

CRC, özel ve kamuya ait fosil yakıt şirketleri tarafından iklim değişikliğinin çocuk hakları üzerindeki etkisine ilişkin değerlendirme yapılmasını sağlamanın önemini üç belgede vurguladı (2020’de İsveç’e yönelik Raporlama Öncesi Konu Listesi ve 2021’de Sierra Leone ve Güney Afrika’ya yönelik Raporlama Öncesi Konu Listeleri). CCPR komitesi, 2021’de São Tomé ve Príncipe’ye ilettiği Raporlama Öncesi Konu Listesinde, “kamu ve özel sektörün düzenlenmesi dâhil olmak üzere” iklim değişikliğini önlemeye ve ele almaya yönelik tedbirler hakkında bilgi istedi.

CEDAW komitesinin Norveç’e yönelttiği soru kamu şirketleriyle ilgili olması bakımından ilginçtir. Komite, taraf Devletten kamu şirketlerine ait faaliyetlerde iklim değişikliğinin kadınlar üzerindeki farklılaşan ve orantısız etkisinin dikkate alınması için uygulanan tedbirler hakkında bilgi vermesini istedi. Son olarak CRC komitesi, çocuğun mümkün olan en yüksek sağlık standardına ulaşma hakkına zarar veren ulaştırma yöntemlerinin teşvik edilmesine katkıda bulunan mali yardımlara son vermek üzere Avusturya’nın ulaştırma sektörü ile ilgili politikalarını gözden geçirmesini tavsiye etti.

CEDAW komitesi, petrol arama faaliyetleri ile ilgili olarak Uganda’ya ilettiği belgelerde, “kırsal ve kentsel alanda yoksul kesim ve ekonomi üzerinde zararlı etkilere yol açarak, iklim krizine ve afet riskine katkıda bulunan CO2 emisyonlarından dolayı petrol şirketlerini sorumlu tutmak amacıyla mevzuat, devlet izleme usulleri ve standartları dâhil mevcut olan mekanizmalar” hakkında bilgi talep etti.

2020 yılına kadar iklim için zararlı olan endüstrilere yapılan yatırımlara son verilmesi amacıyla Devletlerin mali aktörleri düzenleme yönündeki insan hakları yükümlülükleri sadece CRC ve CESCR komiteleri tarafından ele alındı (2019’da CRC komitesinin İsviçre’ye yönelik Raporlama Öncesi Konu Listesi ve CESCR komitesinin İsviçre’ye yönelik Sonuç Gözlemleri). 2021’de CESCR ve CRC komiteleri sırasıyla Çin ve İsviçre ile ilgili çalışmalarında bu konuyu daha açık ve net şekilde ele aldı. CESCR komitesi, “kamu iktisadi teşekkülleri dâhil Çin’de yerleşik işletmeler tarafından yürütülen deniz taşıma istihraç faaliyetleri ve taraf Devlete ait yatırım bankaları tarafından finansmanı sağlanan ulusötesi yatırım projeleri nedeniyle, ev sahibi ülkelerin iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini azaltmak için gösterdiği çabaların engellenmemesi için alınan tedbirler” hakkında bilgi istedi.

CRC komitesi, İsviçre'ye ilişkin Sonuç Gözlemleri belgesinde “taraf Devletin, özellikle devletin mali kuruluşları tarafından fosil yakıtla yapılan yatırımlar sonucu orantısız bir yüksek karbon ayak izine sahip olmasından” endişe duyduğunu belirtti. Komite, “mali kuruluşların yatırım faaliyetlerinin düzenli olarak izlenmesi ve değerlendirilmesi ve bu kuruluşlar için bağlayıcı kurallar konulması gibi yöntemler uygulanarak, özel ve kamu mali kuruluşların fosil yakıt yatırımlarının iklim değişikliği üzerindeki etkilerini ve bunun sonucunda çocuklar üzerindeki zararlı etkileri dikkate almasının” sağlanmasını tavsiye etti.

Uluslararası İşbirliği ve İklim Finansmanı

İklim değişikliğinin etkili şekilde azaltılması ve değişikliğe uyum sağlanması için, özellikle iklime karşı savunmasız durumdaki gelişmekte olan ülkeler açısından, uluslararası işbirliği çok önemlidir. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatına (OECD) göre, gelişmiş ülkeler 2020'ye kadar gelişmekte olan ülkelere iklim finansmanı için yılda 100 milyar ABD doları sağlama hususunda çok geride kalmaktadır. Ayrıca, iklim finansmanının çoğu hibeden ziyade kredi olarak verilmektedir; bu nedenle iklim değişikliğine uyum göstermeye ve zararlarını azaltmaya çabalayan gelişmekte olan küçük ada devletleri, en az gelişmiş olan ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler borçlanmaktadır. Bu fonlamanın sadece az bir kısmının adaptasyon faaliyetlerine ayrılması nedeniyle, iklim değişikliğinin mevcut etkilerine karşı ön cephedeki toplulukların haklarını güvence altına almak için sağlanan destek sınırlı kalmaktadır.

Bu finansman boşluğunun, iklim kaynaklı afetler ve sağlık hakkı, geçim kaynaklarına erişim hakkı, su hakkı ve yaşam hakkı üzerinde yavaşça başlayan etkiler gibi iklim değişikliğine bağlı kayıpların ve zararların zaten yaşandığı gelişmekte olan ülkelerde hakların korunması bakımından ciddi etkileri olacaktır.

İHSO'lar, iklim değişikliği ve insan hakları ile ilgili yaptıkları Ortak Açıklamada, Devletlerin ICESCR kapsamındaki uluslararası yükümlülükleri temelinde iklim finansmanı ile ilgili insan hakları yükümlülüklerini vurgulamaktadır.

Bununla birlikte İHSO'lar, gelişmiş ülkelerin uluslararası işbirliğine ilişkin insan hakları yükümlülüklerine daha az ilgi gösterdi. İHSO'lar 2020 ve 2021 yıllarında sadece 19 belgede iklim finansmanı konusunu ele aldı (bunların %7'si iklim ile ilgilidir).

CESCR, 2020 ve 2021 yıllarında iklim finansmanını en çok ele alan komitedir. Komite, Çek Cumhuriyeti, Fransa, İsveç ve Kanada'ya (2020'de) ve Katar ile Portekiz'e (2021'de) Yeşil İklim Fonuna yaptıkları katkıları sordu; dolayısıyla bu Devletler ile Komite arasındaki Diyalog sürecinde yapılacak olan görüşmelerin gündemine iklim finansmanını eklemiş oldu. 2021'de Komite, Finlandiya'dan “gayri safi milli gelirin yüzde 0.7'si değerinde resmi kalkınma yardımı yapılması yönünde uluslararası düzeyde kabul edilmiş olan hedefe ulaşmak için çabalarını artırmasını” ve “Yeşil İklim Fonuna sağladığı katkının resmi kalkınma yardımı seviyesinden fazla olmasını ve diğer alanlarda yapılan kalkınma yardımlarına zarar vermemesini temin etmesini” tavsiye etti.

© TOMML VIA GETTY IMAGES SIGNATURE

2020'de CRC komitesi, Cook Adaları'na ve Tuvalu'ya "tavsiyelerin uygulanmasında iki taraflı, çok taraflı, bölgesel ve uluslararası işbirliği yapmaya çalışmasını" tavsiye etti (CRC komitesinin Tuvalu'ya ilişkin Sonuç Gözlemleri). 2021'de CEDAW komitesi, Danimarka'nın "iklim finansmanında toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılması amacıyla mali katkı sağlamak da dâhil olmak üzere Adaptasyon Fonuna katılmayı değerlendirmesini" tavsiye etti.

İrksal ve Etnik Azınlıklar ve Keşişimsellik

Bazı İHSO'lar, iklim değişikliğinin etkileri ile bu konuda ırksal ve etnik azınlıklar ve Yerli Haklar ile istişare edilmesinin gerekliliği üzerinde durdu. Örneğin, CEDAW komitesi, Brezilya ve Şili'de Yerli kadınlar, Afrika kökenli kadınlar ve etnik azınlık mensubu kadınlar ve Kiribati'de dezavantajlı kadınların iklim değişikliği ile ilgili karar alım süreçlerine katılımını vurguladı. Komite, Danimarka'ya ilişkin 2021 tarihli Sonuç Gözlemlerinde "taraf Devletin iklim değişikliğinin geleneksel Inuit geçim kaynaklarına bağımlı olan kadınlar başta olmak üzere Grönland'daki kadınlar üzerindeki toplumsal cinsiyete özgü etkisi hakkında bir çalışma yapmasını ve bu çalışmanın sonuçlarını bir sonraki periyodik raporunda bildirmesini tavsiye etti.

CRC komitesi, Yeni Zelanda'ya iklim değişikliği ve afetlerde risk azaltma ile ilgili politikalarında Maori ve Pasifika'daki çocukların görüşlerinin dikkate alınıp alınmadığını sordu. CESC komitesi, Kanada'ya ve İsveç'e yönelik Konu Listelerinde iklim değişikliğinin Yerli Halkların ekonomik, sosyal ve kültürel hakları üzerindeki etkileri üzerinde durdu. CCPR komitesi Kanada'dan "iklim değişikliğinin yerli halkların gıda güvencesi üzerindeki etkisini ele alan, hedefe yönelik tedbirler hakkında bilgi vermesini" ve "iklim değişikliği ile ilgili mevzuat ve politikaların oluşturulmasında ve uygulanmasında kadınlar...yerli halklar, ve kırsal alanda yaşayan topluluklar dâhil olmak üzere sivil toplum gruplarının ve halkın katılımının sağlanması için kapsayıcı süreçleri temin etmesini" istedi.

CERD komitesi, 2020 ve 2021 yıllarında iklimle ilgili sadece birer belge hazırladı. CERD komitesi Guyana'ya yönelik ayrıntılı bir Konu Listesinde iklim değişikliğinin Yerli topluluklar üzerindeki etkilerini ele alan tedbirler hakkında bilgi istedi. Konu Listesinde, Yerli Halkların kendi toplulukları üzerinde zararlı bir etki olabilecek kararların alınması sürecine katılımı, Yerli Halklar ile bu konularda istişare edilmesi ve kararlarda Yerli Halkın kapsanmasına yönelik çabaların güçlendirilmesi ile ilgili sorular yöneltildi. Ayrıca, Guyana'ya petrol ve gaz üretiminden elde edilen kârdan ayrımcılık yapılmadan tüm etnik grupların yararlanmasını sağlayan bir mekanizma kurup kurmadığı soruldu. Komite, Hollanda'ya yönelik Sonuç Gözlemleri belgesinde ise iklim değişikliğinin Hollanda Kararıları adaları üzerindeki etkisi üzerinde durarak, etkilenen toplulukları desteklemek için alınan tedbirlerin yetersiz olduğunu belirtti.

Engelli Bireylerin Hakları

Engelli Hakları Komitesi (CRPD) Devlet raporuna ilişkin çalışmasında iklim değişikliğinin engelli bireylerin hakları üzerindeki etkileri ile ilgili endişelerini dile getirdi ve iklim değişikliği ve afetlerde risk azaltmaya dair plan ve politikaların oluşturulmasında engelli bireylerin katılımının önemini vurguladı. Komite, 2016 ve 2019 yılları arasında iklim değişikliği ile ilgili altı Devlete tavsiye bulundu (CRPD komitesinin Bolivya ve Guatemala hakkında 2016 tarihli Sonuç Gözlemleri, Honduras ve Panama hakkında 2017 tarihli Sonuç Gözlemleri, Seyşeller hakkında 2018 tarihli Sonuç Gözlemleri ve Avustralya hakkında 2019 tarihli Sonuç Gözlemleri). Komite 2020 ve 2021 yıllarında hazırladığı belgelerde iklim değişikliğine değinmedi.

© K A MCHATKA VIA CANVA PRO

Bununla beraber, diğeri iki İHSO iklim değışikliğı bağlamında engelli bireylerin hakları ile ilgili soru yöneltti ya da endişelerini dile getirdi.

CEDAW komitesi, Saint Vincent ve Grenadinler'den ve Hollanda'dan iklim değışikliğı ve afetlerde risk azaltma programlarının tasarlanması ve uygulanmasında engelli kadınların katılımı hakkında bilgi vermesini istedi. Benzer şekilde CRC komitesi, Morityus'dan iklim değışikliğı ve afetlerde risk yönetimi ile ilgili politikalarda ve programlarda “engelli çocuklar dâhil tüm çocukların özel hassasiyetleri, ihtiyaçları ve görüşlerinin” dikkate alınması için uygulanan tedbirler hakkında bilgi istedi.

Komite 2021'de Estonya ve Birleşik Krallık'tan çevre ve iklim ile ilgili süreçlerde engelli çocukların görüşlerini dikkate almak üzere bu süreçlere katılmalarını sağlamak için alınan tedbirler hakkında bilgi istedi. CCPR komitesi Kanada'ya yönelik 2021 tarihli Raporlama Öncesi Konu Listesinde “iklim değışikliğı ile ilgili mevzuat ve politika oluşturma ve uygulama aşamalarında engelli bireyler...dâhil sivil toplum grupları ve halkın katılımını sağlayan kapsayıcı süreçler” hakkında bilgi istedi.

Bireysel Başvurular

İnsan Hakları Komitesinin *Teitiota - New Zealand* başvurusu ile ilgili kararı İnsan Hakları Konseyinin Kasım 2019 oturumunda (2728/2016) alınmış olmasına rağmen, 2020 yılının başlarında yayınlandı. *Teitiota - New Zealand* kararı, herhangi bir İnsan Hakları Sözleşme Organı tarafından iklim değışikliğinin doğrudan ele alındığı ilk karardır. [Başvuru](#), iklim değışikliğinin Kiribati'deki yaşam üzerinde ciddi etkileri olduğu ve adaya geri dönmeleri halinde yaşam haklarının (ICCPR madde 6) tehlikeye girdiği gerekçesiyle Yeni Zelanda'ya sığınmak isteyen Kiribati uyruklu bir ailenin talebi ile ilgilidir. Teitiota ailesi, yükselen deniz seviyeleri, şiddetli seller, arazi kıtlığı ve buna bağlı arazi ile ilgili anlaşmazlıklar, içme suyu kaynaklarının tuzlanması ve mahsullerin tahrip olması, dolayısıyla geçim kaynaklarından mahrum kalmaları gibi etkilerin hep birlikte yaşam haklarına tehdit oluşturduğunu savundu. İklim kaynaklı bu tehditlerin ICCPR 6. Maddesini ihlal ederek yaşamlarına telafisi olanaksız gerçek bir zarar riski oluşturduğunu ve bu durumda Yeni Zelanda'nın geri göndermeme ilkesi uyarınca yükümlülüğü olduğunu ileri sürdü.

Komite, Kiribati'nin 10-15 yıl içinde yaşanamaz hale geleceğine dair başvurusunun iddialarını kabul etmesine rağmen, Kiribati'nin iklim değışikliğinin etkilerine uyum sağlamak için gerekli tedbirleri aldığını ve başvurusunun yaşam hakkının korunması amacıyla daha fazla önlem alınması için henüz zaman olduğu kararına vardı.

KIRIBATI CUMHURİYETİ, FANNINF ADASI © EVAK AUFMAN VIA GETTY IMAGES

Komite nihayetinde başvuruyu reddetti ancak iklim değişikliğinin yol açtığı etkilerin yaşam hakkını ihlal edebileceğini ve sınır dışı eden Devletlerin geri göndermeme yükümlülüğünün oluşabileceğini belirtti. Komite, “tüm bir ülkenin su altında kalma riskinin son derece ciddi olması nedeniyle, böyle bir ülkedeki yaşam koşullarının bu risk gerçekleşmeden önce insan onuruna yakışan yaşam hakkı ile bağdaşmayan bir hale gelebileceğini” kaydederek, Devletlerin iklim değişikliğinin etkileri ve yükselen deniz seviyeleri ile ilgili verileri değerlendirmeye devam etmesi gerektiğini belirtti.

2021’de CCPR komitesi, [Pereira Benega - Paraguay](#) başvurusu ile ilgili kararını da yayınladı (2552/2015). Campo Agua’e Yerli Topluluğunun iki üyesi, yakındaki ticari çiftliklerin zehirli tarım ilaçlarını yasa dışı kullanması ve imha etmesi nedeniyle geleneksel arazi ve su kaynaklarının kirlendiğini belirterek komiteye başvurdu. Komite, Paraguay’ın kirliliğe yol açan yasa dışı faaliyetleri yeterli şekilde denetlememesi ve durdurulmaması nedeniyle ICCPR’nin 2, 17 ve 27 sayılı maddelerinin (sırasıyla etkili başvuru hakkı, özel yaşama ve aile yaşamına saygı hakkı ve kültürel yaşam hakkı) ihlal edildiğine karar verdi. Buna ek olarak, üç Komite üyesi sundukları mutabık görüşte bu başvuruda Sözleşmenin 6. Maddesi kapsamında korunan yaşam hakkının ihlal edildiğinin ortaya konduğunu ileri sürdü. CCPR ile ilgili aşağıdaki bölümde daha ayrıntılı bir analiz yer almaktadır.

Bu başvuru açıkça iklim değişikliği ile ilgili olmasa bile, ICCPR kapsamında korunan özel yaşama ve aile yaşamına saygı hakkı, kültürel yaşam hakkı ve Devletlerin bu haklara saygı gösterilmesi ve korunması için pozitif ve negatif yükümlülüklerinin yorumlanmasında önemli bir emsal teşkil etmektedir ve bu emsal iklim değişikliği bağlamında anlamlı olacaktır.

İnsan Hakları Komitesine yapılan [Torres Strait Islanders- Avustralya](#) başvurusu (3624/2019) hala derdest durumdadır.

2021’de Çocuk Hakları Komitesi [Sacchi ve diğerleri – Arjantin, Brezilya, Fransa, Almanya ve Türkiye başvurusu](#) (105/2019, 106/2019, 107/2019, 108/2019) hakkında karar verdi.

Yukarıda adı geçen ülkeler aleyhine 2019’da CRC komitesine başvuran 16 çocuk, söz konusu taraf Devletlerin sera gazlarında yeterli kesinti yapmadıkları ve dünyanın en büyük emisyon yayıcılarının emisyon salınımını sınırlamadıkları için Çocuk Hakları Sözleşmesi kapsamındaki haklarının ihlal edildiğini ileri sürdü. Başvurucular, Komiteden söz konusu Devletlerin iklim krizine neden olduğunu ve krizi sürdürdüğünü ve dolayısıyla haklarını ihlal ettiğini beyan etmesini istedi. Komite, [Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokolünün](#) 5. Maddesi kapsamında bu hususta yetki alanının olup olmadığını değerlendirdi. Komitenin bu başvuruya ilişkin gerekçesi, Devletlerin iklim değişikliği konusundaki eylemlerine ya da ihlallerine yönelik sorumluluklarına (sınır dışı olanlar dâhil) dair gelecekte ortaya çıkacak olan vakalar açısından özellikle faydalı unsurlar içermektedir. Komite, başvuru sahiplerinin “taraf Devletin kendi topraklarından kaynaklanan karbon emisyonları ile ilgili eylemleri ya da ihmalleri sonucu Sözleşmeden doğan hakların zarar görmesinin makul olarak öngörülebilir olduğuna” dair yeterli gerekçeyi sundukları ve “gerçek ve ciddi bir zarar gördükleri” için mağdur statüsüne sahip oldukları sonucuna vardı. Dolayısıyla Komite, İhtiyari Protokolün 5(1). Maddesi kapsamında yetkisi olduğu sonucuna vardı. Bununla birlikte Komite, İhtiyari Protokolün 7. Maddesi uyarınca iç hukuk yollarının tüketilmemiş olması nedeniyle usule ilişkin gerekçeler ile başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verdi. Komite, başvuru sahiplerine vakanın basitleştirilmiş bir açıklamasının yer aldığı bir [Açık Mektup](#) gönderdi. CRC komitesi bu yazıda, “Komitenin başvurunuz hakkında saatlerce tartıştığını bilmenizi isteriz. Şikayetinizin önemini ve aciliyetini tamamen anlamış olmamıza rağmen, Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokolü (OPIC) uyarınca bize verilen yasal yetki sınırları içinde çalışmak zorunda olduğumuz gerçeği ile mücadele ettik” diye belirtti. CRC ile ilgili aşağıdaki bölümde daha ayrıntılı bir analiz yer almaktadır.

Devletin iklim değişikliğine karşı yetersiz kalan (ya da eksik olan) eylemleri nedeniyle Devletin ulusal ve bölgesel düzeyde insan hakları yükümlülüklerini ihlal ettiğine dair giderek artan sayıda davanın mahkeme önüne geldiğini belirtmek gerekir. İHSO’ların içtihat kararları ve çalışmaları, ulusal ve bölgesel mahkemeler önündeki davalarda iklim değişikliğine ilişkin insan hakları normlarının yorumlanmasına yön verebilir. Ulusal ve uluslararası mahkemelere ve kuruluşlara gönderilen bazı başvurular ve davalarda İHSO’ların çalışmalarına atıfta bulunmaktadır.

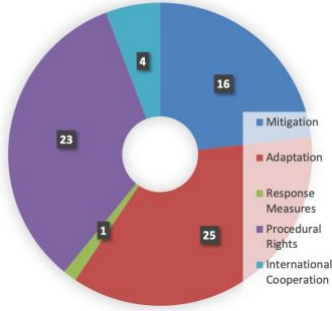
İklim Değişikliği Bağlamında Devletlerin Çocuk Hakları Yükümlülükleri

Çocuk Hakları Komitesi Tarafından İklim Değişikliği ile İlgili Yapılan Açıklamaların Sentezi (2022'de Güncellendi)

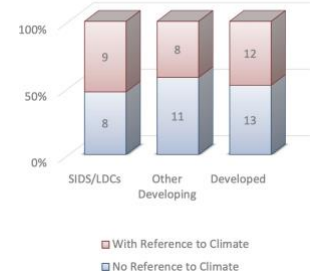

2021 ve 2021 yıllarında Çocuk Hakları Komitesi (CRC) tarafından iklim değişikliği ile ilgili yapılan çalışmaların incelendiği bu not, Komitenin 2019 yılına kadar yaptığı benzer çalışmalara yönelik bir [önceki notumuzu](https://bit.ly/CRCclimate2020) tamamlamaktadır (bit.ly/CRCclimate2020).

2020/2021'de CRC Komitesinin Çalışmalarında Ele Alınan Temalar

2020 ve 2021'de CRC Komitesinin Ülke Kategorisine Göre Çalışmaları

Şekil 1 (sol): CRC komitesinin 2020/2021 yıllarında yaptığı çalışmalarda ele aldığı konular

Şekil 2 (sağ): Ülke Kategorisine Göre CRC Komitesinin 2020 ve 2021 yıllarında yaptığı çalışmalar

Şekil-1
Mitigation: Zarar Azaltma
Adaptation: Adaptasyon
Response Measures: Müdahale Tedbirleri
Procedural Rights: Usule İlişkin Haklar
International Cooperation: Uluslararası İşbirliği

Şekil-2
Other Developing: Gelişmekte Olan Diğer Ülkeler
Developed: Gelişmiş Olan Ülkeler
No Reference to Climate: İklim konusunda atıf yapılmayan belgeler
With reference to climate: İklim konusunda atıf yapılan belgeler

Çocuk Hakları Komitesi son altı yılda, Devlet raporlama usullerinde, Genel Yorumlarında ve tematik çalışmalarında iklim değişikliğinin çocuk hakları üzerindeki etkilerine ilişkin endişelerini giderek daha fazla dile getirdi. KOVİD-19 pandemisinin ve 2020 ve 2021 yıllarında çevrimiçi çalışma sistemine geçişin yol açtığı zorluklara rağmen Komite, Devletlere yönelik sorularında ve tavsiyelerinde iklim değişikliği ile ilgili endişelerini vurgulamaya devam etti.

CRC komitesi, 2020 ve 2021 yıllarında hazırladığı toplam 61 belge içinden Devlet inceleme süreciyle ilgili Sonuç Gözlemleri, Konu Listeleri ya da Raporlama Öncesi Konu Listeleri gibi 29 belgede iklim değişikliğine atıfta bulundu.

Komite, iklim değişikliği konusunu Gelişmekte Olan Küçük Ada Devletler/ En Az Gelişmiş Ülkeler ve gelişmekte olan Devletler ile ilgili incelemelerinde (toplam 18) daha çok gündeme getirme yönündeki geçmişteki uygulamasının aksine, son iki yılda bu konuyu hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler arasında dengeli bir şekilde ele aldı. CRC komitesi 2020 ve 2021 yıllarında yaptığı 11 incelemede iklim değişikliğini gündeme getirdi.

CRC komitesi 2020 ve 2021 yıllarında da, adaptasyon çalışmaları (25 atıf) ve iklim değişikliği ile ilgili politika oluşturma sürecine ve girişimlere çocukların katılımı ve güçlendirilmesi (23 atıf) gibi daha önce de büyük ilgi gösterdiği temalar üzerinde durarak geçmiş yıllardaki eğilimini sürdürdü.

Komite, Devletlerin iklim değişikliğini **azaltma** yönündeki yükümlülüklerine daha fazla önem gösterdi. Zarar azaltma çalışmaları 2020’de dört ülkeye ilişkin belgede (Zambiya’ya ilişkin Konu Listesi, İsveç’e ilişkin Raporlama Öncesi Konu Listesi ve Avusturya’ya ilişkin Sonuç Gözlemleri) ele alınırken, 2021’de 12 belgede (dört Sonuç Gözlemleri ve sekiz Konu Listesi/ Raporlama Öncesi Konu Listesi) gündeme geldi. Örneğin 2020’de komite İsveç’ten sera gazı emisyonlarını azaltmak ve elektriği %100 yenilenebilir kaynaklardan üretmek için alınan tedbirler hakkında bilgi vermesini istedi. Komite, özellikle fosil yakıt endüstrisindeki şirketler başta olmak üzere, özel ve kamuya ait şirketlerin karada ve açık denizde yürüttüğü faaliyetlerde iklim değişikliğinin çocuklar üzerinde etkisini dikkate almasını” sağlayan tedbirleri açıklamasını istedi. Komite, Avusturya’nın “ulaştırma sektörü ile ilgili politikalar ve bunların uygulanması sonucunda meydana gelen hava kirliliğinin ve sera gazı emisyonlarının çocuk hakları üzerindeki etkilerine ilişkin bir değerlendirme yapmasını” ve ayrıca “çocuğun mümkün olan en yüksek sağlık standardına ulaşma hakkına zarar veren ulaştırma yöntemlerinin teşvik edilmesine katkıda bulunan mali yardımlara son vermesini” tavsiye etti.

2021’de Komite, Polonya’ya “Paris Anlaşmasında belirlenen uluslararası taahhütler ile uyumlu olan sera gazı emisyon hedeflerine ve belirlenen son tarihlere uygun olarak acil zarar azaltma tedbirleri almasını” ve “kömür yakıtlı enerji santrallerine sağlanan fonlamaya kademeli olarak son vermesini ve yenilenebilir enerjiye geçişi hızlandırmasını” tavsiye etti. Komite, İsviçre’ye yönelik Sonuç Gözlemlerinde ise taraf Devletin uluslararası taahhütlerine uygun olarak emisyonlarını azaltmasını ve havacılık ve ulaştırma sektörlerini inceleyerek, “2050’ye kadar emisyon miktarında net sıfır hedefine ulaşılmasını amaçlayan Federal Konsey stratejisini Sözleşmenin ilkelerine uygun olarak uygulamasını” tavsiye etti. Bunun yanı sıra Komite, 2020 ve 2021 yıllarında dört Devlete ilettiği tavsiye kararında ya da soruda Devletlerin uluslararası işbirliği yükümlülüklerini gündeme getirdi. Komite, Tuvalu ve Cook Adalarına ilişkin Sonuç Gözlemlerinde, iklim değişikliğinin çocuk hakları üzerinde yarattığı riskleri ele alan bir dizi somut tedbir tavsiye ettikten sonra Devletin “bu tavsiyeleri yerine getirmek için iki taraflı, çok taraflı, bölgesel ve uluslararası işbirliği arayışına girmesini” tavsiye etti.

© UN WOMEN / AMANDA VOISARD VIA FLICKR

Komite, finans ve iş dünyası aktörlerinin çevresel zararlara olan katkısı üzerinde daha fazla durdu. 2020’de sadece 1 belgede bu aktörlere atıfta bulunmasına rağmen, 2021’de bu sayı 11’e çıktı. Komite, İsviçre’ye ilişkin Sonuç Gözlemlerinde taraf Devletin “özellikle mali kuruluşları aracılığıyla fosil yakıtlara yaptığı yatırımlardan ötürü” sera gazı emisyonlarının yüksek olmasından duyduğu endişeyi ifade etti. Komite, “mali kuruluşların yatırım faaliyetlerinin düzenli olarak izlenmesi ve değerlendirilmesi ve bu kuruluşlar için bağlayıcı kurallar konulması gibi yöntemler uygulanarak, özel ve kamu mali kuruluşların fosil yakıt yatırımlarının iklim değişikliği üzerindeki etkilerini ve bunun sonucunda çocuklar üzerindeki zararlı etkileri dikkate alınmasını” sağlanmasını tavsiye etti.

Komite, Devletlerin özel sektör aktörlerine yönelik düzenleme yapma ödevi ile ilgili olarak Güney Afrika’ya ilettiği 2021 tarihli Raporlama Öncesi Konu Listesinde, “özellikle fosil yakıt endüstrisinde özel ve kamu şirketlerinin faaliyetlerini yürütürken iklim değişikliğinin çocuk hakları üzerindeki etkisini ele almalarını sağlamak” için alınan tedbirleri sordu.

2020’de Komite, iklim değişikliği konusunda çocukların ve gençlerin güçlü ve giderek artan seferberlik ve savunuculuk faaliyetlerine belki de bir yanıt olarak, **Çocuk hakları ve çevre Çalışma Grubunu** tekrar faaliyete geçirme kararı aldı.

© DOMINIK A ROSECLAY VIA PEXELS

Bu Çalışma Grubu, Komitenin beş üyesinden oluşmaktadır. Grup, Komite çalışmalarında bu konuya gereken önemin gösterilmesini temin edecektir. 2021’de Komite, **iklim değişikliğine özel olarak odaklanan, çocuk hakları ve çevre haklarına ilişkin Genel Yorumu** hakkında çalışmaya başlayacağını ve Genel Yorumda çocuklara karşı maddi ve usule ilişkin ve artan yükümlülükleri ele alacağını açıkladı. Komitenin **Kavram Notunda** açıklandığı üzere, Genel Yorumda öncelikle çocuk hakları ve çevre incelenerek, çevre kirliliği, biyolojik çeşitlilik kaybı ve iklim değişikliği ile ilgili konular potansiyel olarak şu dört genel ilke açısından ele alınacaktır: ayrımcılık yapmama; çocuğun yüksek yararının korunması; hayatta kalma ve gelişme hakkı ve çocuğun görüşünün dinlenilmesi hakkı. Genel Yorumda daha sonra, “iklim değişikliği ve çocuk hakları üzerindeki etkileri ile ilgili bilimsel çalışmalar” temel alınarak belli tematik konular üzerinde durulacaktır. Komite 2022’de çocuklar, taraf Devletler ve ilgili konularda uzmanlar ile istişareler yürütecektir.

Bireysel Başvurular

2021’de CRC komitesi, [Sacchi ve diğerleri -Arjantin, Brezilya, Fransa, Almanya ve Türkiye](#) başvurusu (104/2019, 105/2019, 106/2019, 107/2019, 108/2019) hakkında karar aldı. 2019’da 16 çocuk, Arjantin, Brezilya, Fransa, Almanya ve Türkiye aleyhine CRC komitesine başvurarak, bu taraf Devletlerin sera gazlarında yeterli kesinti yapmadıkları ve dünyanın en büyük emisyon yayıcılarının emisyon salınımını sınırlamadıkları için Çocuk Hakları Sözleşmesi kapsamındaki haklarının ihlal edildiğini ileri sürdü. Başvurucular, Komitenin söz konusu Devletlerin iklim krizine neden olduğunu ve krizi sürdürdüğünü ve dolayısıyla haklarını ihlal ettiğini beyan etmesini istedi. Komite, Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokolünün 5. Maddesi kapsamında bu hususta yetki alanının olup olmadığını değerlendirdi. Komitenin bu başvuruya ilişkin gerekçesi, Devletlerin iklim değişikliği konusundaki eylemlerine ya da ihlallerine yönelik sorumluluklarına (sınır dışı olanlar dâhil) dair gelecekte ortaya çıkacak olan vakalar açısından özellikle faydalı unsurlar içermektedir.

Komite, sınır aşan bir zararın meydana gelmesi halinde, söz konusu Devletin eylemleri veya ihmalleri ile toprakları dışında yerleşik çocukların hakları üzerindeki olumsuz etkiler arasında bir nedensellik ilişkisi varsa ve menşee Devlet söz konusu emisyonların kaynakları üzerinde etkili bir denetime sahipse, İhtiyari Protokolün 5 (1). Maddesinin amaçları kapsamında çocukların, emisyonların kaynaklandığı toprakların ait olduğu Devletin yargı yetkisi altında olduğunu” açıkladı.

İlginçtir ki Komite, sınır dışı yargı yetkisine ilişkin gerekçesinde Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi'nin Çevre ve İnsan Haklarına ilişkin OC-23/17 sayılı Tavsiye Görüşünü temel almıştır. Komite ayrıca, iklim değişikliğinin etkilerinin ve “taraf Devletin kendi topraklarından kaynaklanan karbon emisyonları ile ilgili eylemlerinin ya da ihlallerinin doğuracağı potansiyel zararların söz konusu Devlet tarafından makul olarak öngörülebilir olduğuna” dair yeterli bilimsel kanıt olduğunu belirtti. Komite, “Tarafların iklim değişikliğine neden olan emisyon kaynakları üzerinde etkili denetime sahip olduğunu ekledi. Komite daha sonra, başvuru sahiplerinin iddia ettiği zarar ile tarafların yetki alanını belirlemeye ilişkin eylemleri veya ihmalleri arasındaki nedensellik ilişkisini ele aldı. Komite, başvuru sahiplerinin “taraf Devletin kendi topraklarından kaynaklanan karbon emisyonları ile ilgili eylemleri ya da ihmalleri sonucu Sözleşmeden doğan hakların zarar göreceğinin makul olarak öngörülebilir olduğuna” dair yeterli gerekçe sundukları ve “gerçek ve ciddi bir zarar gördükleri” sonucuna vardı.

Bu nedenle Komite, İhtiyari Protokolün 5(1). Maddesi kapsamında yetkisi olduğunu kaydetti.

Bununla birlikte Komite, [Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokolün](#) 7. Maddesi uyarınca iç hukuk yollarının tüketilmemiş olması nedeniyle usule ilişkin gerekçeler temelinde başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verdi. Komite, başvuru sahiplerine vakanın basitleştirilmiş bir açıklamasının yer aldığı bir [Açık Mektup](#) gönderdi. CRC komitesi bu yazıda, “Komitenin başvurunuz hakkında saatlerce tartıştığını bilmenizi isteriz. Şikayetinizin önemini ve aciliyetini tamamen anlamış olmamıza rağmen, Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokolü (OPIC) uyarınca bize verilen yasal yetki sınırları içinde çalışmak zorunda olduğumuz gerçeği ile mücadele ettik.” diye belirtti. CRC ile ilgili aşağıdaki bölümde daha ayrıntılı bir analiz yer almaktadır.

Devletin iklim değişikliğine karşı yetersiz kalan (ya da eksik olan) eylemleri nedeniyle Devletin ulusal ve bölgesel düzeyde insan hakları yükümlülüklerini ihlal ettiğine dair giderek artan sayıda davanın mahkeme önüne geldiğini belirtmek gerekir. İHSO'ların içtihat kararları ve çalışmaları, ulusal ve bölgesel mahkemeler önündeki davalarda iklim değişikliğine ilişkin insan hakları normlarının yorumlanmasına yön verebilir.

© MOMS CLEAN AIR FORCE VIA FLICKR

Ulusal ve uluslararası mahkemelere ve kuruluşlara gönderilen bazı başvurular ve davalarda İHSO'ların çalışmalarına atıfta bulunmaktadır.

İklim Etkilerinin Ön Saflarında: Samoa, CRC komitesinin İlk Bölgesel Oturumuna Ev Sahipliği Yapıyor

CRC komitesi, Mart 2020 tarihinde Apia, Samoa'da olağanüstü bir oturum düzenledi. İlk kez bir insan hakları sözleşme organı tarafından bir ülkede oturum düzenlenmiş oldu. Komite, bölgedeki üç Devlet (Cook Adaları, Mikronezya ve Tuvalu) ile Diyalog süreci yürüttü ve Kiribati için Konu Listesi hazırladı. Oturum, yükselen deniz seviyesi ve daha sık meydana gelmeye başlayan hasar verici fırtınalar gibi iklim etkilerine zaten ciddi ölçüde maruz kalan bir bölge olan Pasifik'te düzenlendiği için iklim değişikliği oturum boyunca ana bir tartışma konusu oldu. İklim değişikliği, bölge Devletleri ile sürdürülen üç ayrı diyalogda ve Pasifik bölgesinden 11 genç aktivistin katılımıyla iklim adaletine ilişkin zorluklar ve fırsatlar konulu bir toplantı sırasında da görüşüldü. Bu oturum sayesinde Komite üyeleri çok sayıda Hükümet aktörü ve sivil toplum temsilcisi ile görüşme ve iklim değişikliğinin etkilerini ilk elden görme fırsatına sahip oldu.

PHOTO FROM THE CRC'S SESSION IN APIA, SAMOA, IN MARCH 2020 © UN PHOTO/ALVARO HOYOS

Uluslararası Çevre Hukuku Merkezi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Küresel Girişimi tarafından yayınlanan *İklim Değişikliği Bağlamında Devletlerin Çocuk Hakları Yükümlülükleri*, "Creative Commons Attribution 4.0" Uluslararası Lisansına sahiptir.

Kapak görseli: Zurijeta via Canva Pro

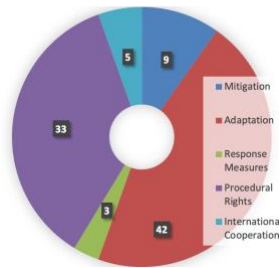
İklim Değişikliği Bağlamında Devletlerin Kadın Hakları Yükümlülükleri

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi Tarafından İklim Değişikliği ile İlgili Yapılan Açıklamaların Sentezi
(2022 Versiyonu)

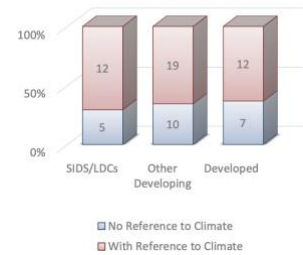

2021 ve 2021 yıllarında Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi (CEDAW) tarafından iklim değişikliği ile ilgili yapılan çalışmaların incelendiği bu not, Komitenin 2019 yılına kadar yaptığı benzer çalışmalara yönelik bir [önceki notumuzu](#) tamamlamaktadır bit.ly/CEDAWclimate2020.

2020/2021'de CEDAW Komitesinin Çalışmalarında Ele Alınan Temalar

2020 ve 2021'de CEDAW Komitesinin Ülke Kategorisine Göre Çalışmaları

Şekil 1 (sol): 2020/2021'de CEDAW Komitesinin Çalışmalarında Ele Alınan Temalar

Şekil 2 (sağ): 2020 ve 2021'de CEDAW Komitesinin Ülke Kategorisine Göre Çalışmaları

Şekil-1

Mitigation: Zarar Azaltma
Adaptation: Adaptasyon
Response Measures: Müdahale Tedbirleri
Procedural Rights: Usule İlişkin Haklar
International Cooperation: Uluslararası İşbirliği

Şekil-2

Other Developing: Gelişmekte Olan Diğer Ülkeler
Developed: Gelişmiş Olan Ülkeler
No Reference to Climate: İklim konusunda atıf yapılmayan belgeler
With reference to climate: İklim konusunda atıf yapılan belgeler

© MATT HRKAC VIA FLICKR

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi (CEDAW), 2020 ve 2021 yıllarında Devlet raporlama usullerine ilişkin çalışmalarında iklim değişikliğini en sık ele alan insan hakları sözleşme organıdır (İHSO). Komite, 2020 ve 2021 yıllarında değerlendirdiği Devletlerin yarısından fazlasına iklim konusunda tavsiyelerde bulundu ya da soru yöneltti (2020’de toplam 34 belgenin 20’sinde ve 2021’de toplam 31 belgenin 23’ünde iklim konu edildi). İklim ile ilgili tavsiyelerin ya da soruların üçte biri gelişmiş olan ülkelere yönelikti.

Komite, [CEDAW iklim değişikliği bağlamında afetlerde risk azaltma faaliyetlerinin toplumsal cinsiyet ile ilgili boyutları hakkında 37 sayılı Genel Tavsiye kararına](#) sıklıkla değinerek, iklim ve afetlerde risk azaltma ile ilgili süreçler, programlar ve politika oluşturma çalışmalarında kadınların katılımına önem vermeye devam etmektedir. Komite, Japonya ile ilgili olarak ilginç bir soru yönelterek, “Merkezi Afet Yönetimi Konseyinde kadın üyelerin oranına dair veriler” ve “yerel yönetimlerin afet yönetimi konseylerinde kadın üyelerin oranını” hakkında bilgi istedi. CEDAW komitesi genel olarak, Devletlerden belli bazı kadın gruplarının katılımının sağlanması için atılan adımları belirtmesini ve bunlara ilişkin verileri sunmasını da istedi. Örneğin, CEDAW komitesi Endonezya’dan “iklim değişikliği ve arazi ve kaynak yönetimi ile ilgili karar alım süreçlerine yerli kadınlar, kırsal alanda yaşayan kadınlar ve yoksul kadınların katılımının sağlanması için alınan tedbirleri” açıklamasını istedi. Benzer şekilde CEDAW komitesi, iklim değişikliğinin farklı kadın grupları üzerindeki farklılaşan etkilerini dikkatle izledi.

Komite, Güney Afrika’nın afetlerin ve iklim değişikliğinin kırsal alanda yaşayan kadınlar, yoksul kadınlar ve etnik azınlık mensubu kadınlar üzerindeki etkisini nasıl ele aldığını açıklamasını istedi. Benzer şekilde Komite, Brezilya’dan Yerli kadınlar ve Afrika kökenli kadınlar gibi etnik azınlık mensubu kadınların etkin katılımını sağlamak için hangi tedbirleri aldığını açıklamasını talep etti.

CEDAW komitesi, Devletlere iklim değişikliğine uyum ve afetlerde risk azaltma çerçevelerine toplumsal cinsiyet perspektifini dâhil edip etmediklerini de düzenli olarak sordu (ör. Japonya, Azerbaycan ve Nikaragua).

CEDAW komitesi, konu listelerinde ve tavsiyelerinde zarar azaltmaya yönelik çalışmalara kıyasla iklim değişikliğine uyum konusunu daha fazla ele almaya devam etti. Nitekim 2020 ve 2021 yıllarında biri hariç tüm belgelerinde iklim değişikliğine uyum konusu üzerinde durulurken, sadece dokuz belgede zarar azaltma çalışmaları ele alındı.

Zarar azaltma çalışmaları ile ilgili Konu Listesi ve Raporlama Öncesi Konu Listesi sınırlı sayıda olmasına rağmen, petrol ve gaz çıkarma faaliyetlerinin ele alındığı bazı belgeler özel bir öneme sahiptir. Komite, Norveç’e ilişkin 2020 tarihli Konu Listesinde taraf Devletin petrol ve gaz çıkarma ve ihrac etme çalışmaları ve ilgili kamu şirketlerinin faaliyetleri hakkında rapor vermesini istedi. CEDAW komitesi 2017 tarihli Sonuç Gözlemleri belgesinde, Norveç’in “Arktik’te devam eden ve genişletilen petrol ve gaz çıkarma faaliyetlerinden” dolayı endişe duyduğunu zaten daha önce belirtmişti.

2021’de CEDAW komitesi, Nambiya’ya iletildiği Konu Listesinde Devletten “petrol sondajı ve hidrolik kırılma işlemlerinin su kaynaklarının tükenmesi, su kirliliği ve kirlilik kaynaklı diğer sağlık tehditleri bakımından doğurduğu riskleri göz önünde bulundurarak, Okavango bölgesinde petrol ve gaz arama ve geliştirme faaliyetleri için verilen yetkinin, kırsal alanda yaşayan kadınların temiz su, gıda ve sağlık hizmetlerine erişim haklarını ihlal etmemesi” için alınan tedbirler hakkında bilgi vermesini istedi. Komite ayrıca Nambiya’dan “hidrolik kırılma gibi yöntemlerin kullanıldığı petrol ve gaz çıkarma faaliyetleri ile ihracatına ilişkin politikası başta olmak üzere iklim değişikliği ve enerji politikalarında, iklim değişikliğinin özellikle kırsal alanda yaşayan kadınlar ve yerli kadınlar üzerindeki farklılaşan ve orantısız etkisinin dikkate alınmasını sağlamak” için aldığı tedbirleri açıklamasını istedi. Komite, “petrol ve gaz arama faaliyetlerinin etkileri ile çevre ve insan hakları ile ilgili değerlendirme yapmak için atılan adımları...ve uygun zarar azaltma ve koruma tedbirlerinin alınması için atılan adımları” da sordu. 2021’de Komite, Uganda’ya yönelik Konu Listesinde “petrol şirketlerini petrol çıkarma faaliyetlerinden kaynaklanan CO2 emisyonlarından sorumlu tutmak için mevzuat, devlet izleme çalışmaları ve standartları dâhil mevcut mekanizmaları” açıklamasını talep etti. 2021’de CEDAW Komitesi Danimarka’ya yönelik Sonuç Gözlemlerinde taraf Devletin “özellikle Grönland’da karbon ve mineral kaynaklarını çıkarma politikası olmak üzere enerji ve madencilik politikalarının kadınlar üzerinde orantısız etkisi olmaması için bu politikaları gözden geçirmesini” tavsiye etti.

Komitenin zarar azaltma ile ilgili diğer belgelerinde, taraf Devletlerin iklim ve enerji politikalarında kadın haklarının korunmasını sağlamak ve/veya iklim değişikliğinin kadınlar üzerindeki farklılaşan ve orantısız etkisini dikkate almak ödevi (ör. Komite’nin 2020’de Norveç, Brezilya ve Japonya ile ilgili Konu Listeleri) ve kadınların politika oluşturma süreçlerine anlamlı bir şekilde katılımını sağlama ödevi üzerinde duruldu. (ör. Ekvador, Güney Afrika ve Güney Sudan ile ilgili Sonuç Gözlemleri).

2021’de CEDAW Komitesi, [yerli kadınların ve kız çocuklarının haklarına ilişkin Genel Tavsiye Kararının](#) taslak halini yayınladı. Genel Tavsiye Kararının amacı, Devletlerin Sözleşme uyarınca yerli kadınlar ve kız çocuklarının haklarına saygı gösterilmesi ve korunmasına yönelik yükümlülüklerine tam olarak uymak için alması gereken tedbirler konusunda rehberlik etmektir. Komite, Genel Tavsiye Kararı için bilgi toplamak amacıyla Haziran 2021’de “[genel tartışma günü](#)” düzenledi. Mevcut taslak belgede iklim değişikliği metninin genelinde ele alınmaktadır. Taslak belge, taraf Devletlerin “çevre, iklim değişikliği ve afetlerde risk azaltma ile ilgili kanunlarında ve politikalarında gezegensel üçlü kriz dâhil iklim değişikliğinin ve diğer türlü çevresel bozunma ve zararların özel etkilerini yansıtması” için bir dizi tavsiye içermektedir. Taslak belgede ayrıca, Devletlerin, Yerli kadınların ve kız çocuklarının ilgili karar alım süreçlerine anlamlı ve etkin şekilde katılabilmesini ve özgür, önceden alınmış ve bilgilendirilmiş onaylarının alınmasını sağlaması için tavsiyeler yer almaktadır. Taslak belge, “çevresel zarara yol açanları sorumlu tutmak ve yerli kadınların ve kız çocuklarının çevresel meselelerde adalete erişimini sağlamak için etkili başvuru yollarının ve hesap verebilirlik mekanizmalarının mevcut olmasını” tavsiye etmektedir. Son olarak belgede, çevresel koruma ve iklim adaleti için savunuculuk yapan Yerli kadınların insan hakları savunucularının güvenliğinin sağlanması ve onlara destek verilmesi tavsiye edilmektedir. Komite, Genel Tavsiye Kararına son şeklini vermeden önce 2022 yılının başlarında taslak belge hakkında istişarelerde bulunacaktır.

The Global Initiative
for Economic, Social and Cultural Rights

Uluslararası Çevre Hukuku Merkezi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Küresel Girişimi tarafından yayınlanan *İklim Değişikliği Bağlamında Devletlerin Kadın Hakları Yükümlülükleri* belgesi, “Creative Commons Attribution 4.0” Uluslararası Lisansına sahiptir.

Kapak görseli: Neil Palmer (IWMI) via Flickr

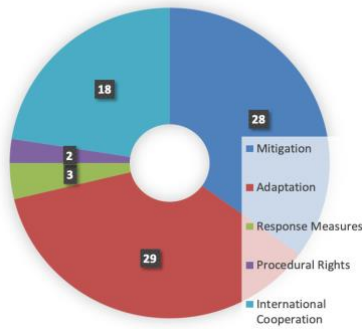
İklim Değişikliği Bağlamında Devletlerin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Yükümlülükleri

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi Tarafından İklim Değişikliği ile İlgili Yapılan Açıklamaların Sentezi
(2022 Versiyonu)

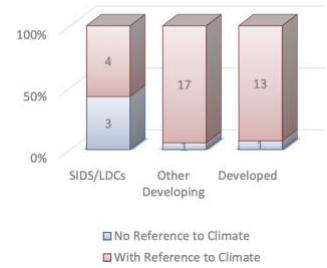
2021 ve 2021 yıllarında Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (CESCR) tarafından iklim değişikliği ile ilgili yapılan çalışmaların incelendiği bu not, Komitenin 2019 yılına kadar yaptığı benzer çalışmalara yönelik bir [önceki notumuzu](#) tamamlamaktadır (bit.ly/CESCRclimate2020).

2020/2021'de CESCR Komitesinin Çalışmalarında Ele Alınan Temalar

Şekil 1 (sol): 2020/2021'de CESCR Komitesinin Çalışmalarında Ele Alınan Temalar

2020 ve 2021'de CESCR Komitesinin Ülke Kategorisine Göre Çalışmaları

Şekil 2 (sağ): 2020 ve 2021'de CESCR Komitesinin Ülke Kategorisine Göre Çalışmaları

Şekil-1
Mitigation: Zarar Azaltma
Adaptation: Adaptasyon
Response Measures: Müdahale Tedbirleri
Procedural Rights: Usule İlişkin Haklar
International Cooperation: Uluslararası İşbirliği

Şekil-2
Other Developing: Gelişmekte Olan Diğer Ülkeler
Developed: Gelişmiş Olan Ülkeler
No Reference to Climate: İklim konusunda atf yapılmayan belgeler
With reference to climate: İklim konusunda atf yapılan belgeler

2020 yılında Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakları Komitesi (CESCR), değerlendirdiği 18 Devletten 14'üne iklim değişikliği ile ilgili tavsiyelerde bulundu ve sorular yöneltti. 2021'de Komite, toplam 24 belgesinin 20'sinde iklim değişikliğine atıfta bulundu. Bu, CESCR komitesinin 2020 ve 2021 yıllarında Devlet raporlama usulleri kapsamında hazırladığı belgelerin %81'inde iklim değişikliğine atıfta bulunuldu anlamına gelmektedir. 2020'de diğer İnsan Hakları Sözleşme Organlarının çoğunun (İHSO) aksine, bu belgelerin çoğunluğu gelişmiş Ülkelere yöneliktir (sekiz belge). 2021'de inceleme altında olan beş gelişmiş ülkenin hepsine iklim ile ilgili tavsiyelerde bulunuldu ya da sorular yöneltildi.

2020 ve 2021 yıllarında Komite, 30 belgesinde taraf Devletlerin **zarar azaltma politikalarını** farklı derecelerde de olsa ele aldı. Komite, zarar azaltma ile ilgili bu belgelerinde, taraf Devletlerin Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) kapsamında yaptığı, Ulusal Katkı Beyanı (NDCs) olarak adlandırılan, iklim ile ilgili taahhütlerine açıkça atıfta bulundu. (ör. 2020'de Norveç'e yönelik Sonuç Gözlemleri, Kanada ve Fransa'ya yönelik Raporlama Öncesi Konu Listeleri, ve Özbekistan'a yönelik Konu Listesi ve 2021'de Azerbaycan, Letonya ve Kuveyt'e yönelik Sonuç Gözlemleri). Üç farklı Devlete yönelik Sonuç Gözlemleri belgelerinde, emisyon azaltma hedeflerine özellikle değinilerek, Devletlerin hedeflerini yüksek tutması ve bu hedeflere ulaşmak için tedbirlerini

artırması teşvik edildi.

(2020'de Norveç ve Belçika'ya yönelik Sonuç Gözlemleri ve 2021'de Letonya'ya yönelik Sonuç Gözlemleri). Örneğin, CESCR komitesi Letonya'ya yönelik Sonuç Gözlemlerinde, taraf Devletin Paris Anlaşması uyarınca Ulusal Katkı Beyanını yerine getirme yolunda ilerlemediğini endişe ile belirtti ve "2050'ye kadar sera gazı emisyonu miktarında net-sıfır hedefine ulaşılan bir ekonomiye geçişin uygulanması için" tedbirler almasını tavsiye etti. Komite, Norveç'e yönelik Sonuç Gözlemlerinde "2030'a kadar emisyonların 1990'lı yıllardaki seviyelere kıyasla en az yüzde 50 azaltılması ve yüzde 55 azaltma oranına doğru ilerlenmesi" yönündeki çabaların artırılmasını tavsiye etti.

Komite, 2020 ve 2021 yıllarında gündeme getirdiği Konuların çoğunda Devletlerden ulusal iklim hedeflerini uygulamak için aldıkları tedbirler hakkında bilgi istedi. Bazı durumlarda Komite, taraf Devletlerin politikalarının iklim değişikliğinin etkilerini azaltmak üzere harekete geçme yönündeki yükümlülükleri ile uyumsuz olduğuna dikkat çekti. 2020'de Komite Fransa'ya ilettiği Konu Listesinde taraf Devletin "karbondioksit emisyonlarını azaltma hususunda gecikmesi nedeniyle" zarar azaltma politikaları ile ilgili bilgi vermesini istedi. CESCR komitesi, İtalya'nın "emisyon azaltma hedefleri ile fosil yakıt kullanımına devam edışı arasındaki tutarsızlığı ele almak için aldığı somut tedbirleri" özellikle açıklayarak bilgi vermesinin gerekli olduğunu vurguladı.

© PIXOUR CE VIA PIXABAY

CESCR 2020’de Norveç ve Guatemala ve 2021’de Çin, Kamboçya, Katar, Çad ve Azerbaycan ile ilgili belgelerinde **maden çıkarma faaliyetlerini** ele aldı. Örneğin Komite, Norveç ile ilgili Sonuç Gözlemleri belgesinde “taraf Devletin son yıllarda Arktik ve Barents Denizinde petrol ve doğal gaz rezervi arama ve işleme faaliyetleri için verdiği ruhsatlar ve bunların küresel ısınma üzerindeki etkisi” ile ilgili endişelerini dile getirdi. Komite ayrıca, Norveç’in “doğal kaynakları işleme ve ihraç etme politikalarında insan hakları yükümlülüklerini öncelikli bir husus olarak değerlendirmesini” tavsiye etti. 2021’de CESCR komitesi Çin’e ilettiği Konu Listesinde, “Çin’de kamu iktisadi teşekkülleri dâhil yerleşik işletmeler tarafından yürütülen denizaşırı maden çıkarma faaliyetlerinin ve taraf Devletin bankaları tarafından finanse edilen ulusötesi yatırım projelerinin, ev sahibi ülkelerin iklim değişikliğinin olumsuz etkisini azaltma çabalarına engel olmaması için” alınan tedbirler hakkında bilgi istedi.

2021’de CESCR komitesi, Azerbaycan’a ilettiği Konu Listesinde, petrol ve gazın taraf Devletin ihracat gelirinin %90’ına ve ülkenin enerji ihtiyacının %98’ine karşılık geldiğini kaydederek, taraf Devletin Paris Anlaşması uyarınca iklim hedefine ulaşma yolunda ilerlemediğini belirtti. Bu nedenle Komite, “taraf Devletin, özellikle alternatif ve yenilenebilir enerji kaynaklarını teşvik ederek ve doğal kaynakları işleme ve ihraç etme politikalarında insan haklarına ilişkin yükümlülüklerine saygı göstererek, Paris Anlaşması uyarınca ulusal katkı beyanlarını gerçekleştirmek ve sera gazı emisyonlarını azaltmak için çabalarını artırmasını” tavsiye etti.

Komite, dokuz belgesinde, taraf Devletlerin Yeşil İklim Fonuna ve/veya kalkınma yardımlarına katkılarını ele alarak, **iklim finansmanına** atıfta bulundu. (2020’de Norveç’e yönelik Konu Listesi, Kanada’ya yönelik Raporlama Öncesi Konu Listesi, Fransa, Lüksemburg, İsveç ve Çek Cumhuriyeti’ne yönelik Konu Listeleri ve 2021’de Finlandiya’ya yönelik Sonuç Gözlemleri ve Katar ve Portekiz’e yönelik Konu Listeleri).

CESCR komitesi, 2020 ve 2021 yıllarında hazırladığı hemen hemen tüm Konu Listelerinde (toplam 26 Konu Listesinin 24’ünde) taraf Devletlerden **iklim değişikliğinin etkilerine uyum sağlama /adaptasyon** amacıyla alınan tedbirler hakkında bilgi talep etti. Bazı durumlarda Komite, savunmasız gruplara açıkça atıfta bulundu; örneğin, azınlıklar (İsveç), Yerli Halklar (Kanada) ve en dezavantajlı ve marjinal gruplar (Şili).

© ABBIE TRAYLER-SMITH / DEPARTMENT FOR INTERNATIONAL DEVELOPMENT VIA FLICKR

2020’de CESCR komitesi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesinin 15 (1) (b), (2), (3) ve (4) sayılı maddeleri kapsamında bilim ve ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin 25 sayılı Genel Yorumunu (2020) yayınladı (bakınız bir sonraki sayfadaki metin kutusu).

2021’de CESCR komitesi, [Arazi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Genel Yorumunun](#) taslak halini yayınladı. İklim ile ilgili endişeler, taslak belgenin çeşitli bölümlerinde ele alınmakta beraber arazi ve iklim değişikliği arasındaki önemli bağlantıya ayrılmış olan IV.F. sayılı Bölümde özellikle üzerinde durulmaktadır. Bu bölümde iklim acil durumunun araziye erişim üzerindeki etkisi ve iklim değişikliğinin etkilerine uyum sağlama ve azaltma amaçlı tedbirler ile arazi arasındaki ilişki değerlendirilmektedir. Taslak belgede örneğin, iklim ve enerji politikaları bağlamında arazi ile ilgili haklar üzerindeki potansiyel zararlı etkilere ilişkin yükümlülük gibi Devletlerin sınır dışı yükümlülükleri de ele alınmaktadır. Eş Raportörlerin katkıları inceleyip taslağı gözden geçirmesinden sonra belge, Komitenin değerlendirmesine ve onayına sunulacaktır.

Komite ayrıca [Sürdürülebilir Kalkınma ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesine İlişkin Genel Yorumu](#) üzerinde çalışmaktadır.

Komite, Amerika, Afrika ve Avrupa’da bu Genel Yorum ile ilgili bölgesel çalıştaylar düzenledi. Nisan 2022’de ise çocuklar ile istişareler yapılması planlanmaktadır.

CESCR Komitesinin Ekonomik, Sosyal Ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesinin 15 (1) (b), (2), (3) ve (4) sayılı Maddeleri Kapsamında Bilim ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin 25 Sayılı Genel Yorumu

2020’de CESCR komitesi, diğer hakların yanı sıra, bilimsel ilerleme ve uygulamalardan yararlanma hakkının içeriğini belirleyen [25 sayılı Genel Yorumunu \(2020\)](#) yayınladı. Genel Yorumda iklim değişikliğine sadece bir kez açıkça değinilmesine rağmen, “bilim hakkı” iklim değişikliği ve bu konudaki tedbirler ile yakından ilgilidir. Örneğin bu hakkın, iklim değişikliğine uygun teknolojilerinin geliştirilmesi ve paylaşılması üzerinde ve çözüm olarak öne sürülen potansiyel jeomühendislik girişimleriyle ilişkili tehlike ve risklerin değerlendirilmesi üzerinde etkileri bulunmaktadır. Komite, Devletlerin “hükümet politikaları ve programlarını mevcut olan en iyi ve genel olarak kabul görmüş bilimsel kanıtlar ile uyumlu hale getirmeyi amaçlayan mekanizmaları benimseme yükümlülüğü” ve “doğru bilimsel bilgiyi teşvik etmek ve vatandaşların bilim ve bilimsel araştırmalara olan saygısını ve anlayışını sarsacak şekilde halkı kasıtlı yanlış bilgilendirilmekten, bilimi küçümsemekten ya da bilgi çarpıtmaktan kaçınma yükümlülüğü” gibi temel bir yükümlülüğe sahip olduğunu tespit etti. CESCR komitesi ayrıca özel sektörü inceleyerek, Devletlerin “özel sektördeki aktörlerin yanlış ya da yanıltıcı bilimsel bilgi yaymamasını temin etmesi” ve “bilimsel kuruluşlara yapılan özel yatırımların araştırmanın yönünü haksız yere etkilememesini ya da araştırmacıların bilimsel özgürlüğünü kısıtlamamasını sağlaması” gerektiğini belirtti. Daha da önemlisi Genel Yorumda, Devletlerin “insanların bilimsel bilginin anlaşılması ve uygulanması için gerekli olan temel eğitim ve becerilere erişimini sağlaması” ve iklim değişikliğine ilişkin bilgiler dâhil olmak üzere “doğru bilimsel bilgiyi teşvik etmesi” gerektiğini de vurgulanmaktadır.

The Global Initiative
for Economic, Social and Cultural Rights

Uluslararası Çevre Hukuku Merkezi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Küresel Girişimi tarafından yayınlanan *İklim Değişikliği Bağlamında Devletlerin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Yükümlülükleri* belgesi, “Creative Commons Attribution 4.0” Uluslararası Lisansına sahiptir

Kapak görseli: DIPAYAN BOSE via Climate Visuals Countdown

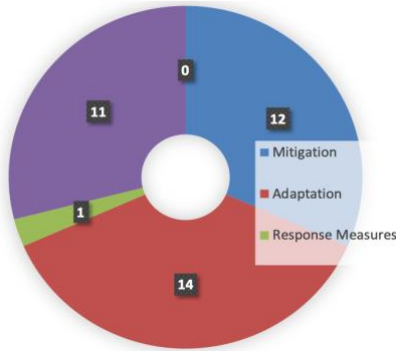
İklim Değişikliği Bağlamında Devletlerin İnsan Hakları Yükümlülükleri

İnsan Hakları Komitesinin Rolü (2022 Cücellemesi)

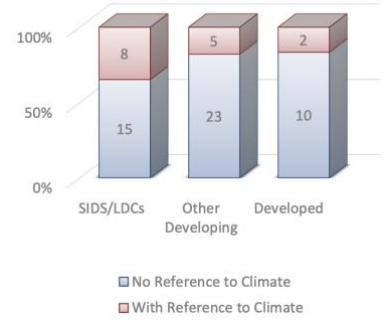
2021 ve 2022 yıllarında İnsan Hakları Komitesi (CCPR) tarafından iklim değişikliği ile ilgili yapılan çalışmaların incelendiği bu not, Komitenin 2019 yılına kadar yaptığı benzer çalışmalara yönelik bir [önceki notumuzu](https://bit.ly/CCPRclimate2020) tamamlamaktadır (bit.ly/CCPRclimate2020).

2020/2021'de CCPR Komitesinin Çalışmalarında Ele Alınan Temalar:

Şekil 1 (Sol): 2020/2021'de CCPR Komitesinin Çalışmalarında Ele Alınan Temalar

2020 ve 2021'de CCPR Komitesinin Ülke Kategorisine Göre Çalışmaları

Şekil 2 (Sağ): 2020 ve 2021'de CCPR Komitesinin Ülke Kategorisine Göre Çalışmaları

Şekil-1
Mitigation: Zarar Azaltma
Adaptation: Adaptasyon
Response measures: Müdahale Tedbirleri

Şekil-2
Other developing countries: Gelişmekte Olan Diğer Ülkeler
Developed countries: Gelişmiş Olan Ülkeler
No reference to climate: İklim konusunda atf yapılmayan belgeler
With reference to climates: İklim konusunda atf yapılan belgeler

İnsan Hakları Komitesi (CCPR) çalışmalarında iklim değişikliği konusunu ancak kısa süre önce, 2019 yılında, ele almaya başladı. Komite, 2019'dan bu yana iklim değişikliği konusunda Devletlere yönelik tavsiyeleri ve sorularının sayısını artırdı. 2019'da dört, 2020'de yediye yükselen bu sayı 2021'de sekize ulaştı. KOVİD-19 pandemisinin yol açtığı aksamalar nedeniyle CCPR komitesinin toplam belge sayısı 2021'de azaldı (2020'de 37 belge, 2019'da 36 belge iken 2021'de sadece 26 belge yayınlandı). 2020'de yayınlanan Sonuç Gözlemleri belgelerinden sadece birinde ve 2021'de yayınlanan Sonuç Gözlemleri belgelerinden ikisinde iklim değişikliğine atıfta bulunuldu. CCPR komitesinin 2020 ve 2021'de iklim ile ilgili yaptığı atıfların çoğu Konu Listelerinde ya da Raporlama Öncesi Konu Listelerinde yer almaktadır.

CCPR komitesinin 2020 yılında iklim değişikliği ile ilgili tüm çalışmaları Gelişmekte Olan Küçük Ada Devletleri ya da gelişmekte olan ülkelere yöneliktir. 2021'de bu eğilimde hafif bir değişiklik gösteren Komite, iklim ile ilgili olarak Almanya'ya bir tavsiyede bulundu ve Kanada'yı ilgilendiren bir konuyu gündeme getirdi.

2020 ve 2021'de CCPR komitesi, iklim değişikliği ile ilgili belgelerinde zarar azaltma, adaptasyon ve usule ilişkin haklar ile ilgili konuları nispeten eşit bir şekilde ele aldı. Örneğin Komite, Kenya, Filipinler, Guyana, Endonezya, Zimbabve, Fiji, Nepal ve São Tomé'den iklim değişikliği ve çevresel bozunmanın savunmasız nüfuslar üzerindeki etkilerini önlemek ve azaltmak için yapılan çalışmalar hakkında bilgi vermesini istedi. Komite, Maldivler'e 2020'de; Nepal, São Tomé ve Príncipe, Seyşeller ve Tanzanya'ya 2021'de yönelttiği sorularda ve Dominika'ya 2020'de ve Kenya'ya 2021'de ilettiği tavsiyelerde halkın iklim ile ilgili politikalara katılımını ele aldı. 2021'de Komite, Nepal'e ilettiği Raporlama Öncesi Konu Listesinde taraf Devletin özel sektör aktörlerine yönelik düzenleme yapma ödevine değinerek, "iklim değişikliği ve çevresel bozunmanın mevcut ve gelecekteki öngörülebilir etkilerini önlemek ve ele almak için, kamu ve özel sektöre yönelik yapılan düzenleme dâhil olmak üzere, alınan tedbirler" hakkında bilgi istedi. Komite, Almanya'ya yönelik 2021 tarihli Sonuç Gözlemleri belgesinde, Almanya'da İklim Değişikliği Kanunu uyarınca 2030'a kadar izin verilen emisyon seviyelerinin gelecek nesillerin temel haklarını tehlikeye sokabileceği gerekçesiyle söz konusu Kanunu anayasaya aykırı bulan [Federal Anayasa Mahkemesinin Mart 2021 tarihli kararına](#) dikkat çekti. Komite, taraf Devletin Mahkeme kararına uymak için gerekli tüm tedbirleri almasını tavsiye etti.

CCPR komitesi fosil yakıt çıkarma faaliyetlerini üç farklı belgede inceledi. 2020'de Komite, Guyana'ya yönelik Raporlama Öncesi Konu Listesinde "özellikle altın madenciliği ve açık denizde petrol üretimi sonucu meydana gelen çevresel bozunma ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini önlemek ve azaltmak için atılan adımlar hakkında bilgi" talep etti. Komite ayrıca Guyana'dan "büyük çapta petrol çıkarma faaliyetlerinin sera gazı emisyonlarını ciddi ölçüde artırdığı, okyanus asitlenmesine ve deniz seviyesinin yükselmesine yol açtığı ve taraf Devlette en savunmasız durumdaki grupları olumsuz etkilediğine dair endişelere müdahale etmesini" istedi. Komite, Tanzanya'ya ilişkin 2021 tarihli Raporlama Öncesi Konu Listesinde, "özellikle doğal kaynakların kullanımı ile ilgili olarak iklim değişikliğinin ve çevresel bozunmanın olumsuz etkilerini önlemek ve azaltmak için alınan tedbirler" hakkında bilgi istedi. Komite, taraf Devletin "Doğu Afrika Ham Petrol Boru Hattının inşasının iklim değişikliği üzerindeki yerel ve küresel seviyede olumsuz etkileri ile etkilenen bölgelerde yaşayan nüfusun geçim kaynakları üzerindeki olumsuz etkilerine dair endişelere müdahale etmesini" talep etti. Komite, São Tomé ve Príncipe'ye ilettiği Raporlama Öncesi Konu Listesinde "petrol kaynaklarını işleme faaliyetlerinin yönetimi de dâhil olmak üzere" savunmasız kişilerin iklim ve doğal afetlerin olumsuz etkilerinden korunması için yapılan çalışmalar hakkında bilgi talep etti.

Bireysel Başvurular

Ocak 2020'de İnsan Hakları Komitesi *Teitiota – Yeni Zelanda* (2728/2016) başvurusu ile ilgili kararını yayınladı. Başvuruda, iklim değişikliğinin Kiribati'deki etkileri nedeniyle buraya dönmesi halinde yaşam hakkı tehdit altında olan Kiribati uyruklu bir ailenin sığınma talebini reddettiği için Yeni Zelanda'nın ailenin yaşam hakkını ihlal edip etmediği sorgulandı. Komite, Kiribati'deki iklim ile ilgili tehditlerin başvurucular için "gerçekten zor bir durum" teşkil ettiğini tespit etti ve başvurunun kabul edilebilir olduğu sonucuna vardı. Komite, başvurunun esasına ilişkin olarak, Kiribati'nin 10-15 yıl içinde yaşanamaz hale geleceğini kabul etmekle birlikte, hükümetin bu sürede halkın haklarını korumak üzere olumlu adımlar atması için yeterli zaman olduğu sonucuna vardı. Komite, bu sav temelinde Yeni Zelanda'nın geri göndermeme ilkesine ilişkin yükümlülüklerini ihlal etmediğine karar verdi. Bununla beraber Komite, iklim değişikliği ile mücadele etmek için yeterli adımların atılmaması halinde iklim değişikliğinin etkilerinin artacağını ve bu durumun Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesinin (ICCPR) 6. ve 7. Maddelerine yönelik gerçek bir tehdit teşkil edeceğini ve geri göndermeme yükümlülüğü oluşturacağını kabul etti.

Komitenin iki üyesi karşı görüş bildirerek, Komitenin ispat yükü ve geri gönderme yükümlülüğünü oluşturan tehdit eşiği ile ilgili olarak Taraf Devletlerin pozitif yükümlülüklerinin kapsamı hakkında çok kısıtlayıcı bir görüş benimsediğini savunarak çoğunluğun karar gerekçesine itiraz etti.

İklim değişikliği ile ilgili ikinci bir başvuru olan [Torres Strait Islanders - Avustralya](#) (3624/2019) vakası hala derdest durumdadır.

CCPR komitesi [Pereira Benega - Paraguay](#) (2552/2015) başvurusuna ilişkin kararını 2021’de açıkladı. Campo Agua’ye Yerli Topluluğunun iki üyesi, hem kendi adlarına hem de toplulukları adına, yakındaki ticari çiftliklerin zehirli tarım ilaçlarını yasa dışı kullanması ve imha etmesi sonucu geleneksel arazi ve su yollarının kirlendiğini iddia ederek komiteye başvurdu. Başvurucular bu durumun evlerinin mahremiyetini ihlal ettiğini ve dolayısıyla Devletin ICCPR’nin 17. Maddesi (özel yaşam ve aile yaşamı), 27. Maddesi (kültürel yaşam) ve 2. Maddesi (etkili başvuru) kapsamında yükümlülüklerini ihlal ettiğini ileri sürdü.

Komite, özel yaşama ve aile yaşamına saygı hakkına ilişkin 17. Madde kapsamında, devlet makamlarının ve gerçek ve tüzel kişilerin müdahalesi karşısında bu hakka etkili bir şekilde saygı gösterilmesi için Devletlerin pozitif tedbirler alma yükümlülüğü olduğunu kast edildiğini hatırlattı.

Komite, kültürel yaşam hakkına ilişkin 27. Maddenin, Yerli Halkların gıda temini ve kültürel kimlik için geleneksel olarak kullandıkları toprakları ve doğal kaynakları kullanma yönünde devredilemez hakkını güvence altına alan Birleşmiş Milletler Yerli Halkların Hakları Bildirgesi ile birlikte yorumlanması gerektiğini hatırlattı. Komite, bu nedenle Paraguay’ın kirliliğe yol açan yasa dışı faaliyetleri yeterince denetlemediği ve durdurmadığı için ICCPR’nin 17. ve 27. Maddelerini ihlal ettiğine karar verdi. Komite, yerel soruşturma sürecindeki gecikmelerden ötürü verilen zararın telafisine imkan olmadığı için Sözleşmenin 2(3). Maddesi kapsamında etkili başvuru hakkının da ihlal edildiği sonucuna vardı. Buna ek olarak, [mutabık bir görüş](#) sunan üç Komite üyesi, bu vakada Sözleşmenin 6. Maddesi uyarınca korunan yaşam hakkının ihlal edildiğinin ortaya koyulduğunu ileri sürdü.

Bu vaka iklim değişikliği ile ilgili olmamakla birlikte, Devletlerin ICCPR kapsamında korunan özel yaşam ve aile yaşamına saygı hakkına ve kültürel yaşam hakkına yönelik çevresel tehditleri önlemek için pozitif ve negatif yükümlülüklerinin yorumlanması bakımından önemli bir emsal teşkil etmektedir. *Pereira Benega – Paraguay* kararı ile oluşturulan bu emsal, Devletlerin medeni ve sivil haklara yönelik iklim kaynaklı tehditleri önleme ve politikalarının –örneğin sözde temiz enerji projelerinin –bu haklara zarar vermemesini sağlama ödevi ile ilgili olarak, ICCPR sözleşmesinden kaynaklanan yükümlülüklerin kapsamına dair gelecekte yapılacak yorumlamalara yön verecektir.

CENTER for INTERNATIONAL ENVIRONMENTAL LAW

The Global Initiative
for Economic, Social and Cultural Rights

Uluslararası Çevre Hukuku Merkezi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Küresel Girişimi tarafından yayınlanan *İklim Değişikliği Bağlamında Devletlerin İnsan Hakları Yükümlülükleri* belgesi, “Creative Commons Attribution 4.0” Uluslararası Lisansına sahiptir.

Kapak görseli: UN Photo/Jean-Marc Ferré via Flickr

İklim Değişikliği Bağlamında Devletlerin Irk Ayrımcılığına İlişkin Yükümlülükleri

İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesinin Rolü

İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi (CERD), iklim değişikliği ile Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (ICERD) kapsamında Devletlerin yükümlülükleri arasındaki bağlantıları daha yeni değerlendirmeye başlamıştır. Sözleşmede çevre ya da doğal kaynaklara ilişkin bir atıf olmamasına rağmen Komite, [Afrika kökenli kişilere yönelik ırk ayrımcılığına ilişkin 34 No.lu Tavsiye Kararında](#) (2011), Sözleşmenin Afrika kökenli kişilerin, bireysel ya da toplu olarak, “mülkiyet hakkını ve yaşam ve kültürlerinin arazilerin ve kaynakların kullanımı ile bağlantılı olduğu durumlarda geleneksel olarak kendilerinin yaşadığı arazileri kullanma, muhafaza etme ve koruma hakkını ve doğal kaynakları kullanma hakkını” koruduğunu vurguladı. Komite, [yerel halkların haklarına ilişkin 23 sayılı Genel Tavsiye Kararında](#) “yerli halkların kendi topluluklarına ait arazilere, topraklara ve kaynaklara sahip olma, geliştirme, denetleme ve kullanma haklarını” tekrar teyit etti. Komite ayrıca, Devletlerin “Yerli Halkların geleneksel olarak sahip olduğu arazi ve topraklardan yoksun bırakıldığı durumlarda ya da özgür ve bilgilendirilmiş onayları alınmadan arazi ve topraklarına yerleşildiği ya da kullanıldığı durumlarda, söz konusu arazi ve toprakların geri verilmesi için gerekli adımları atma” yükümlülüğü olduğunu da tekrar teyit etti.

Komite, 2019’da Devlet raporlama usulleri kapsamında iklim ile ilgili iki tavsiye kararı olarak, iklim değişikliği konusu ilk kez açıkça ele almış oldu. Komite bu tavsiyelerde iklim değişikliğinin yerli halkların hakları ve arazileri üzerinde etkisi üzerinde durdu. Komite, iklim ile ilgili politika oluşturma sürecine yerli halkların katılımının sağlanmasını tavsiye etti (El Salvador ve Meksika’ya yönelik Sonuç Gözlemleri).

2020’de CERD komitesi toplam üç belgesinin birinde iklim değişikliğine açıkça atıfta bulundu. 2021’de ise yayınladığı toplam 10 belgesinin sadece birinde iklim konusunu ele aldı.

CERD, Guyana'ya yönelik 2020 tarihli Raporlama Öncesi Konu Listesinde Devletten iklim değişikliği, petrol ve gaz üretimi, ormansızlaşma ve Yerli Halkların hakları arasındaki bağlantıları ele almak için alınan tedbirleri bildirmesini istedi. Komite, bu tehditlerin Yerli Halklar üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için alınan tedbirler ve tehditlerden etkilenme riski altında olan toplulukların ilgili karar alım süreçlerine katılım hakkının garanti altına alınması için atılan adımlar ile ilgili bilgi talep etti. Komite ayrıca, "taraf Devletin petrol ve gaz üretiminden elde edilen kârdan tüm etnik grupların ayrımcılık yapılmadan yararlanması için bir mekanizma kurup kurmadığını" sordu.

Komite, Hollanda'ya yönelik 2021 tarihli Sonuç Gözlemleri belgesinde iklim değişikliğinin Hollanda Karayipleri üzerindeki etkileri ve bu sorunu ele almak için ihtiyaç duydukları desteğin gösterilmemesi ile ilgili endişelerini dile getirdi.

Komite, taraf Devletin "iklim değişikliğinin Hollanda Krallığının Karayipler bölgesinde bulunan adalarda yaşayan halk üzerinde olabilecek olumsuz etkileri anlamak için çalışmalar başlatmasını", "savunmasız grupları iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden korumak ve bu etkileri azaltmak için önlemler almasını" ve "etkilenen topluluklara tam destek sağlama yollarını değerlendirmesini" tavsiye etti. Komite ayrıca, Hollanda'dan bu tavsiyelerin uygulanması için atılan adımlar hakkında bir sonraki periyodik raporunda detaylı bilgi vermesini talep etti.

Devletlerin iklim değişikliği bağlamında ırk ayrımcılığının ortadan kaldırılmasına ilişkin yükümlülüklerini ele almak isteyen kuruluşlar ve örgütler giderek arttığı için, CERD komitesinin çalışmalarında iklim ile ilgili konular muhtemelen önem kazanacaktır.

© PAX AHIMSA GETHEN VIA WIKIMEDIA COMMONS

2019'da ırkçılık, ırk ayrımcılığı, yabancı düşmanlığı ve hoşgörüsüzlüğün çağdaş biçimlerine ilişkin Özel Raportör, küresel ekstraktivizm ve ırksal eşitlik ile ilgili raporunu İnsan Hakları Konseyine sundu. BM Afrika Kökenli Kişilere ilişkin Uzmanlar Çalışma Grubu da 2021'de yıllık toplantısını çevresel adalet, iklim krizi ve Afrika kökenli kişilere adadı. Uzmanlar Çalışma Grubu toplantı [raporunda](#), Afrika kökenli kişilerin “çevresel ırkçılığa maruz kalmaya devam ettiğini ve iklim krizinden orantısız olarak etkilendiğini” ve “iklim değişikliğinin, büyük ölçüde maden çıkarma, işleme ve mülksüzleştirme yoluyla birikime dayalı olan bir ekonomik sistemin yan ürünü” olduğunu vurguladı. Raporunda eşitsizliklerin ele alınmasına yardım edilmesi için insan hakları temelli bir yaklaşımın önemi vurgulanmaktadır. Uzmanlar Çalışma Grubu raporda, “temiz hava, güvenli ve yeterli su, sanitasyon, sağlıklı ve sürdürülebilir gıda, toksik olmayan bir çevre, güvenli ve istikrarlı bir iklim ve sağlıklı ekosistemler ve biyoçeşitlilik haklarını” kapsayan sağlıklı bir çevre hakkını ve çevre konusunda usule ilişkin hakları tekrar belirtmektedir. Uzmanlar Çalışma Grubu, Devletlerin “iklim değişikliği ile ilgili yapılan acil müdahalelerde ve iklim değişikliğinin neden olduğu etkilere uyum sağlama ve azaltmaya yönelik tedbirlerin tasarlanması ve uygulanması süreçlerinde Afrika kökenli kişilerin katılımını artırmaya” öncelik vermesi gerektiğini vurguladı. Grup ayrıca, Devletlerin “Afrika kökenli kişilerin atalarından kalma topraklara yönelik haklarını tanıması ve iklim değişikliğinin etkilerini azaltmak için atalardan kalma bilgi birikimine değer vermesi” gerektiğini vurgulayarak, iklim politikalarına ilişkin çeşitli tavsiyelerde bulundu. Uzmanlar Çalışma Grubu, CERD komitesinin sağlık hakkı ve ırksal ayrımcılık konusunda yeni bir Genel Tavsiye Kararı hazırlığı içinde olmasını memnuniyetle karşıladı.

Uzmanlar Çalışma Grubu, sağlık hakkı ve çevresel adalet hakkı arasındaki bağlantıları ele almanın önemini belirtti.

Sivil toplum örgütleri (STÖ'ler), CERD komitesinin dikkatini ilgili konulara çekmeye çalışmaktadır. Örneğin, CERD komitesinin Hollanda'ya yönelik tavsiyeleri, 2020 yılında 10 Hollanda sivil toplum örgütü tarafından inceleme öncesinde Komiteye sunulan kapsamlı bir paralel rapordan etkilenmiştir. İklim meselelerine giderek artan ilgi ve bu konuda gelişen uzmanlık, Komite üyelerinin iklim değişikliği ve ICERD sözleşmesinin hükümleri arasındaki bağlantılar konusunda farkındalığının artmasına katkıda bulunabilir ve ayrıca Komite çalışmalarını sürdürürken sürece yön verebilir.

The Global Initiative
for Economic, Social and Cultural Rights

Uluslararası Çevre Hukuku Merkezi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Küresel Girişimi tarafından yayınlanan *İklim Değişikliği Bağlamında Devletlerin İnsan Hakları Yükümlülükleri* belgesi, “Creative Commons Attribution 4.0” Uluslararası Lisansına sahiptir.

Kapak görseli: Felton Davis via Flickr

Hükümetlerin ve hükümetler arası örgütlerin de kabul ettiği gibi, iklim değişikliğinin insan hakları üzerinde olumsuz etkileri bulunmaktadır. Dolayısıyla, yasal olarak bağlayıcı sözleşmeler kapsamında tanımlanan mevcut insan hakları yükümlülüklerinin iklim eylemine yön vermesi gerekir. Bu yükümlülükler, iklim politikalarının iklim krizinden en çok etkilenen kişilerin haklarını etkili şekilde korumasını gerektirir. Yükümlülükler uyarınca, bu politikaların ayrımcılık yapmama ve halkın anlamlı katılımı ilkelerini temel alarak tasarlanması gerekmektedir.

Birleşmiş Milletler insan hakları sözleşmelerinin uygulanmasını izlemek için kurulan İnsan Hakları Sözleşme Organları (İHSO'lar), Devletlerin iklim değişikliği bağlamında insan haklarına saygı gösterme, koruma ve yerine getirme yükümlülüklerinin daha ayrıntılı açıklanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Son on yıl boyunca sözleşme organları, iddialı (ve adil) iklim politikalarının uygulanmasında uluslararası insan hakları yükümlülüklerinin önemini ortaya koyarak Devletlere pek çok değerli tavsiyede bulunmuştur.

Bu Sentez Notu, İHSO'ların 2020 ve 2021 yıllarında iklim değişikliği ile ilgili yayınladığı belgeleri incelemektedir ve 2019'a kadar ilgili İHSO'lar tarafından yayınlanan tüm belgelere genel bir bakış sunan 2019 tarihli Sentez Notumuzu tamamlamaktadır.

İHSO'lar KOVİD-19 pandemisi nedeniyle çalışmalarının etkilenmesi ve fiziksel olarak oturum düzenlenmenin son derece zor hale gelmesi sonucu 2020 ve 2021'de benzersiz koşullar ile karşılaştı. Bu koşullara ve halk sağlığını ilgilendiren konulara öncelik verilmesine rağmen İHSO'lar, özellikle Devlet raporlama usulleri aracılığıyla, Devletlerin iklim değişikliği bağlamında yükümlülüklerini giderek artan sıklıkla ele almaya devam etti.

Mart 2022

Uluslararası Çevre Hukuku Merkezi (CIEL) 1989 yılından itibaren çevreyi korumak, insan haklarını teşvik etmek ve adil ve sürdürülebilir bir toplum olmasını yaratmak için hukukun gücünü kullanmıştır.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Küresel Girişimi (GI-ESCR), küresel yoksulluk sorununu insan hakları merceğinden ele alarak, tüm dünyada ekonomik, sosyal ve kültürel hakların ilerlemesi için insan hakları alanında çalışan uluslararası bir sivil toplum kuruluşudur.

Uluslararası Çevre Hukuku Merkezi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Küresel Girişimi tarafından yayınlanan *İklim Değişikliği Bağlamında Devletlerin İnsan Hakları Yükümlülükleri* belgesi, "Creative Commons Attribution 4.0" Uluslararası Lisansına sahiptir.

Yazarlar: Lucy McKernan (eski GI-ESCR çalışanı) ve Juliette Wyss (GI-ESCR), Sébastien Duyck ve Francesca Mingrone (CIEL). Anna Blake, Anna Martinez, Lisa Kadel, Matilde Clemetsen ve Miriam Gajšek (CIEL) araştırma konusunda destek vermiştir.

Yayına hazırlayan: Cate Bonacini (CIEL) & Lani Furbank (CIEL)

Sayfa düzeni: Taylor Black (CIEL)

Kapak görseli:

Stephen Melkisetian via Flickr

Türkçe çeviri: Bu belge Etkiniz AB Programı tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir ve hiçbir şekilde Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır. Çeviriden kaynaklanabilecek herhangi bir hatadan Uluslararası Çevre Hukuku Merkezi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Küresel Girişimi sorumlu tutulamaz.

The Global Initiative
for Economic, Social and Cultural Rights